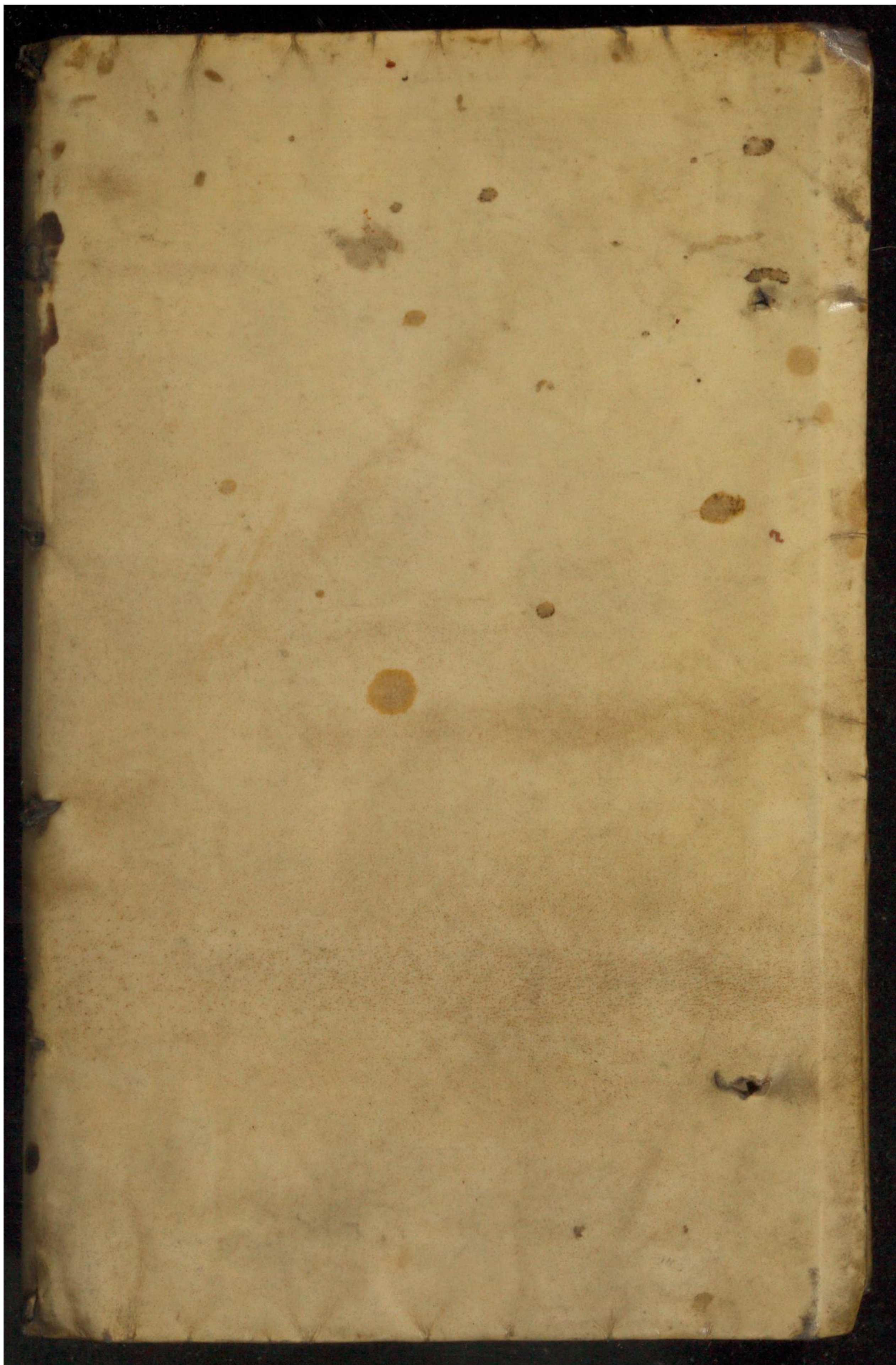
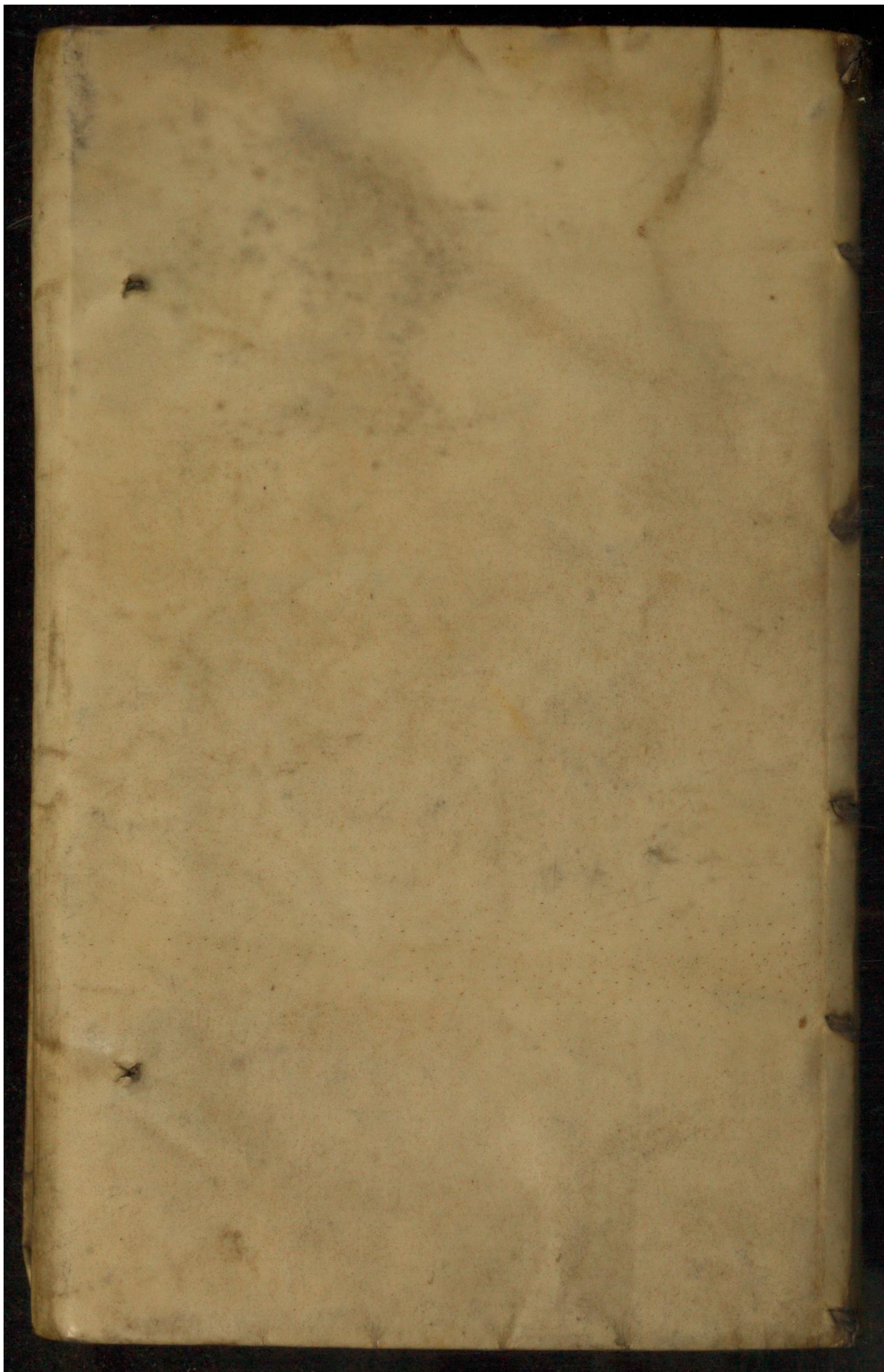
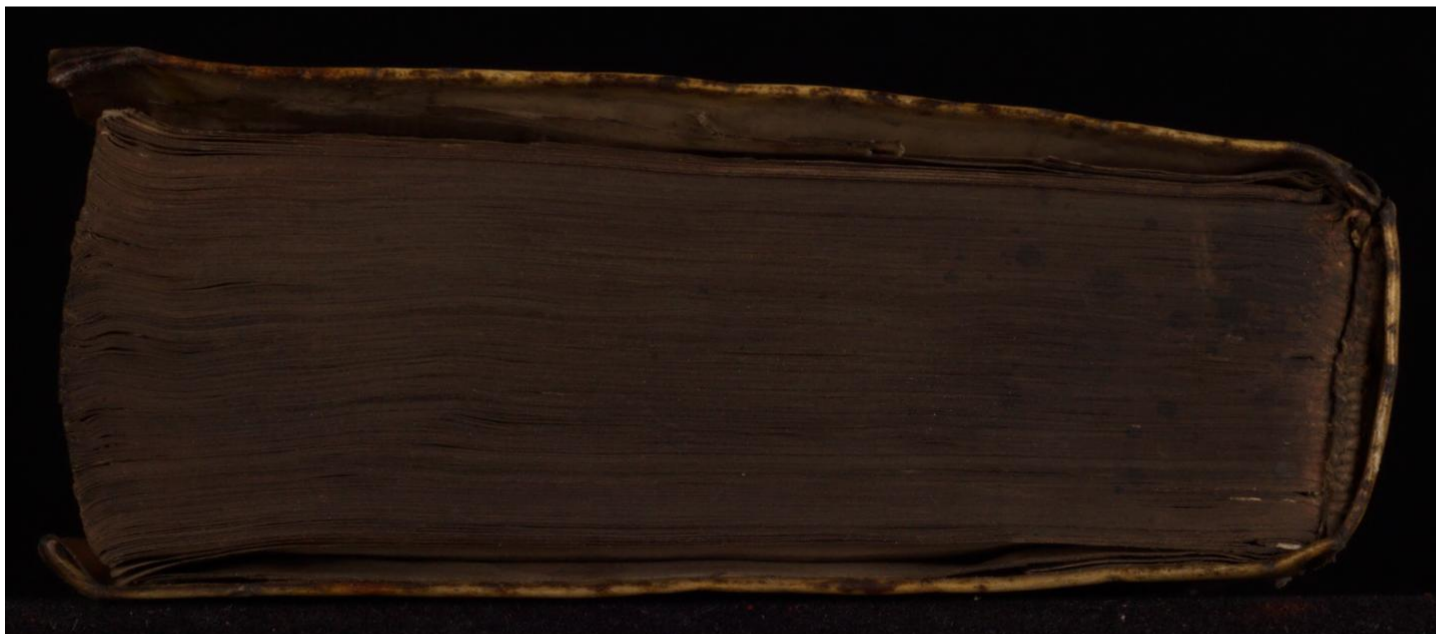

Bellonii
1589

PETRI BELLONII CENOMANI MEDICI

De neglecta Stirpium Cultura, atque earum cognitione Libellus:

Edocens qua ratione Siluestres arbores cicurari & mitescere queant.

CAROLVS CLVSIVS ATREBAS *è Gallico Latinum faciebat.*

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regij.
M. D. LXXXIX.

PETRVS BELLONIVS LECTORI.

TROIANI belli historia inter res memorabiles recenset, Vlyssem inter summos Græci exercitus Duces haud postremum & maximè strenuum, è bello reducem, ignoto ornatu, ne à suis agnosceretur, suas ædes ingressum, vt commodius omnia quę eo absente apud se gesta essent, intelligeret: ignorabat etenim an Laërtes pater, Telemachus filius, & Penelope vxor etiamnum viuerent. Ille igitur triarij militis ornatu senem Laërtem adiit, & in prædio quodam suburbano, in horto deambulantem offendit. Cum quo senex tamquam extero sermones contulit, illum minimè agnoscens, quandoquidem iam multo tempore eum non viderat, atq. extinctus ne esset, an superesset, planè ignoraret. Attamen, Viden, inquit, elegantes has arbores? omnes conseui, & ex selectissimo fructuum genere inseui, vt edules fructus ferre queant cũ meus filius Vlysses è bello redibit. Quorsum hæc, nisi vt probi huius senis procliuis, & benè affectus erga suos hæredes animus agnoscatur? Nam cùm ipse se viuo eas arbores fructiferas futuras minimè speraret, sui memoriam in arboribus inseuisse arbitrabatur: atque quàm vero amore filium prosequeretur demonstrabat, cùm illi absenti laboraret. Hoc porrò exemplo excitari debebant generosi & illustri sanguine nati senes, ad curanda & exornanda sua prædia, remque domesticam curandam, dum iuniores bella gerunt, & sui Principis nomine sese periculis obiiciunt. Sed vt Culturæ ignorantia plerum-

que in causa est vt nulla vtilitas ex fundo ad dominum redeat: sic non vanum est (quandoquidem tam varij Auctores id referunt) Gallos aliquando suam regionem ob sterilitatem deseruisse, aliamque vberiorem quæsiuisse, cùm illis vinearum cultura ignota esset: hinc factum, vt degustato vino ex Italia delato, eos tanta eius admiratio, atque fruendi cupiditas ceperit, vt armis sumtis cum vxoribus & liberis duce Brenno eorum Rege, regionem quæ adeò suauem liquorem proferret, occupandam censerent: qua porrò occupata, vini potus facilè ipsis imposuit, vtpote illius vsu non assuetis: quod sanè manifestissimum indicium est, nullos tum apud ipsos vinitores, nulla vineta fuisse: postea tamen adeò diligentem in iis excolendis operam nauasse, vt neque vniuersa Italia, neque Græcia, neque forsitan tota Asia simul connexæ, tantum vini præbeant quantum nunc sola Gallia. Verisimile autem est, Gallos post adeptam victoriam multos vinitores reduxisse, adeoque industrios fuisse in propagandis vinetis, vt credibile sit, tellurē, si cultura accedat, cum fœnore reddituram quidquid illi concreditum fuerit. Sic bellorum præfecti, parta victoria, in quiete viuentes terram inter se diuiserunt, nomenque ex sua dignitate indiderunt suis possessionibus: quod in quibusdam Prouinciis magis est peculiare. Nam licet nonnullorum possessio pauca iugera occupet, à domini tamen nomine appellationem adquisiuit: imò etiam arbores vulgares huic rei subseruierunt. Atque, si magna cum paruis comparare licet, vt Imperator ab imperando, Rex à regendo, Dux à ducendo, Comes à comitando, & Princeps à principatu nomen habent: sic quilibet ex possessionis suæ amplitudine titulum & dignitatem adeptus est.

PRO-

PROBLEMATA, SILVESTRES ARBORES CICVRANDI ET MITIORES REDDENDI RATIONEM EDOCENTIA.

PROBLEMA I.

Nullam temporis longitudinem esse prætexendam, quo minus ea quæ ad Reipub. commoda augenda pertinent, Siluestrium arborum cultura procuremus.

N *Hominem ob tellurem creatum non dicas, quandoquidem in illã resoluetur, nisi resurgere deberet? Licet autem alterum pedẽ in tumulo habeat, minimè exquirit, quis videbit, aut iis fruetur quæ ipsius cura fabricantur & enascuntur, (cùm tamen nisi temporis diuturnitate vel absolui, vel excrescere queant) tamquã nemo succederet, qui ab eo derelictis fruatur. Sed quos, obsecro, plerumq. videmus magna ædificia exstruere? nónne senes, quibus forsitã ea iam absoluta inhabitare non licebit? Vix enim è centum reperias, quem perfecto iam opere vti contingat: attamen omnes diuturnam sibi vitam pollicentes, iis operã nauare non desinunt qui ipsos subsequuturi sunt. Obseruata proferam. Quispiam ad senectam vergens, nec diu se superfuturum sperans, reconditis fructibus dum vescitur, eorum semina diligenter excipi iubet, atq. vt nouo vere telluri committantur præcipit: non quòd arbores inde natas fructus iam ferentes se conspecturum speret, sed hac ratio-*

ne posteris consulere cupiens. Quisquis igitur hoc circa siluestres arbores cicurandi rationem propositum probè intelliget, certò statuat cùm in illius intelligentia perquirenda, tum etiam arborum reliquarumq; stirpium cognitione adipiscenda, quo illustriores reddi possent, iam diu desudatum fuisse. Hic itaque deprehendetur res certa, memoratu digna, & magnæ vtilitatis, quæq; vt omniū oculis subiiceretur, merita est. Quæ adeò occasionem Auctori præbuit, eumq; impulit vt nullum laborem subterfugeret, quo minus ad perquirendas arbores summa celsissimorum totius Europæ atque Asiæ montium iuga conscenderet. Pauci hunc laborem animo comprehendent: paulo pòst tamen, cùm ipsius effectu, tum euidenti eorum quæ proponūtur demonstratione, atque etiam disceptationibus liquidè scripto comprehēsis, & theorica stirpium declaratione, vt ex subsequentibus disceptationibus patebit, eum cōprobabimus. Sed vt singulæ artes sua peculiaria habent vocabula & loquendi formulas quibus eorum principia edoceri queant: sic in hac præfatione & principio necessariò admonēdus est Lector, ea quæ ad hāc culturam pertinent, ordine, sed tamen obiter tradenda; pleniùs etenim omnia in Agricultura elucidabuntur, vbi singulæ stirpes suo ordine sigillatim describentur, perinde atque alia quæ ab eodem Auctore euulgata fuêre, qui auium & piscium icones ad viuum expressas adeò distincto ordine primum exhibuit, vt qui eum subsequuti sunt recentiores, licet eas postmodum expolierint, minimè illius methodum assequuti sint: atque in animo habet serpentum etiam effigies breui in lucem efferre, cùm primum per occupationes licebit.

PRO-

PROBLEMA II.

Quantam vtilitatem consequi liceat ex Siluestrium arborum cicuratione, modò cultores laboris non pigeat.

SVMMA *porrò non fuit ea difficultas quæ in supradictarum rerum, vel arborum aliarumq; stirpium explicatione, descriptione atq. picturis nobis obtigit: sed in veteribus nominibus perquirendis, quæ rebus præsentibus adaptare possemus. Nónne igitur hoc loco meritò conqueri liceat de iis qui aliena opera vtentes, simulantesq; se profiteri à quibus didicerint, nunquã tamen in animum inducere potuerunt, vt id facerent? Siue igitur externus sit, siue Gallus, cui nomina subiicimus per quæ ad multarum nouarum rerum cognitionem peruenire queat, eum fateri non pudeat, si à nobis didicerit. Vnde verò didicisset externus, qui in Gallia non vixisset aut versatus fuisset, piscium, auium, & serpentium Gallica nomina cum veterum nominibus collata, nisi alibi descripta inuenisset? Sed cùm in huiusmodi re illi adiumẽto fuerimus, cur nõ agnoscit? Idẽ contingere posset de arboribus, nisi remediis ab initio occurreremus: nam vt neq. Lexica, neq. recentium scriptorum commentarij quidquam auxilij adferre valuerunt; sic neque tu qui ingenti librorum multitudine tumes, in illis inuenies qualia hîc leges, tandemq; fateri cogeris à nobis desumsisse. Sed an existimas nos (nisi ab exteris ea quæ de arboribus leges, edocti essemus) dicere ausuros, sæpenumero te falli, dum aliam pro alia sumis? Quibus verò exteris? non iis sanè qui grauitatẽ profitentur: nam de rusticis rebus hîc agitur. Admiratione digna profectò res est, post Theophrastũ, nec Commentatores, nec Auctores, nec Interpretes quidquam obseruare potuisse, quod illum fugerit. Ex hoc itaque Problemate discite geminã* Cherme *Gallici appellationẽ, &* Ostriam *nuncupate, non autem* Carpinum: *nam cùm in incultis nascatur, quis me de ipsius appellatione certiorem reddi-*

dissset nisi externi rustici? Magnum igitur contemti laboris indicium est, tam altè subire ob vnius arboris obseruationem, eumque tam vili æstimare, cùm tā magno constiterit. Ita se ab hominum contubernio segregant qui solitudines amant. An non magna fuit veterum cura, qui homines ad summos totius orbis montes ablegarūt, vt arbores obseruarent? Legitis duo Fraxini genera, bina Vlmi, totidem Tiliæ à Theophrasto descripta: sed quænam ea sunt? habemúsne illa an non? nemo recentiorum dicit, tantum abest vt aliis ignotis lucem adferat. Pluris igitur æstimandum est, eas viuas oculis subiicere, quàm ex scriptis, illarum mentionem facere. Quod minimè præstare potuissemus, sine exterorum auxilio, in eoq́; plurimum nos iuuarunt homines idiomate inter se planè differentes, Syri, Græci, Ægyptij, Bohemi, Itali, Britanni,
" *Angli, Arabes. Theophrasti interpres scribit: Carpi-*
" *nus ab Acere differt, quod Aceri candida neruataq́; ma-*
" *teria, Carpino autem flaua crispáque. Id quidem in medium proferimus, nō vt ostentemus nos Latinam linguam nō ignorare, sed vt euincamus Carpini materiem flauam crispáq́; esse debere: quæ notæ nostro* Cherme *siue Ostriæ minimè conuenire possunt. Sed hoc exemplum adductum esto in aliorum comprobationem. Quisquis autem ordinem à nobis obseruatum in his quæ antè in lucem protulimus, cum eo quem nonnulli, postea eadem expolientes, obseruarunt, conferet, præ nostro confusum & malè digestum inueniet: quod in nostram excusationem dictum volo, qui nullam methodum, ad arbores quod attinet, in his Problematis obseruauerimus. Quid præterea expetere queas, ad probandum, in omniū rerum obseruatione adhibendam esse diligentiam, quàm Delphini historiam? Cùm enim in nostris piscationibus frequentissimè capiatur, in Italicis adeò rarus est vt istic haberi non potuerit ad exprimendam illius iconem; cuius rei fidem*
face-

facere possunt picturæ proximè inde allatæ, magno certè sumtu cõparatæ: quæ testificãtur, beneficia referenda esse iis à quibus accepta sunt, & pleraque in vna prouincia vulgaria esse, quæ in aliis rara sint. Itaq. in hoc opusculo ingratitudinis nota Auctor nunquam meritò accusari poterit. Et quemadmodum scripto minimè opus fuisset ad persuadendum Gallis, ipsorũ Oye de mer & Marsouin, *esse veterum & recentiorum Delphinum, nisi difficultas fuisset in ea reprobanda sine scripto: ita haud opus erat hunc peculiarem libellum scribere, & multas disceptationes in eo inserere ad probandam siluestrium arborum cicurationis facilitatem, nisi scrupuli suborti essent qui nondum fuère explicati. Cùm igitur hic libellus de siluestrium arborum cultura ex professo agat; duo inseremus ex quibus duplex vtilitas emanabit: ex altero literati viri nouarum rerum scientiam adipiscentur: ex altero rustici census augendi rationem intelligent: illo arborũ notitiæ illustratione, hoc verò earũ culturæ præceptis, quarum rerum scientia sua etiam voluptate non carebit. Nemo est adeò rudis ingenij rusticus, qui ignoret, omnes stirpes radicibus, ramis, foliis & fructu præditas esse, & qui illas, quando opus est, ad suum vsum accommodare non norit: sed non est agrestis ingenij, earum differentias docere, & de earum natura disceptare. Quæ omnia nulla ratione doceri potuere quin ad Respublicas vtilitas redierit: nam & homines scientiarum auidi inde commodum accipient, & summam vtilitatẽ ex rebus facilibus earúmque cultura desumtis, magna cum facilitate, & sine expensis consequentur. Sed quemadmodum in deliberationibus nulla maior difficultas oriri solet, quàm cùm ob expensarum magnitudinem opus imperfectũ relinquere cogimur, laborúmve grauitas voluptatem longè superat: sic rarò contingit, vt voluptatem cum vtilitate coniunctam nancisci queamus, vt taceam summas diffi-*

cu tates in hoc instituto obiectas, nempe Auctorem nullo memorabili beneficio adiutum, nec ab alio quopiam Auctore istam rem hac ratione tractatã fuisse. Eam ob causam haud minoris æstimationis censendum erit hoc propositum, cùm caruerit scriptis quæ illum multum iuuare potuerint. Vt verò Agricolam constantem & omnis moræ tolerantem esse decet, dum tempus præstitutum exspectat: sic etiam hoc scripto edocebuntur, in omni cultu tolerantiam esse adhibendã, quandoquidem illis tantum tẽporis ad obtinendam voluptatem cum vtilitate coniunctam conceditur, quantum exspectare solent ij qui decimo quoque solummodo anno suas siluas cædunt, vt censum ex illis accipiant. Vnicum hoc exemplum satis esto, vt illis probemus, nullam habere causam, cur eos istius moræ tædere debeat, dum arbores, quæ illis proponentur, sensim excrescere permittent. Nos autem de cuiusque stirpis natura seorsim mentionem faciemus, atque de eius cultura agemus: ex quarum alterâ theorica, ex alterâ verò praxis & vsus disci poterit: hac itaque ratione disceptationes de agrorum cultura, eorumque commodis, & de suburbanorum prædiorum censu, ab iis quæ de natura stirpium Medicorum more agunt, seiungemus.

PROBLEMA III.

Siluestres arbores, quemadmodum nec mites & domesticas, nullam habere certam & constitutam altitudinem.

NVNC *animum animaduertite. An vestro iudicio exigui momenti res erit, rationem vos edocere, qua varij generis singularesque arbores quæq; singulis annis magnum vobis censum adferãt, sine sumtu alere possitis? non duodenas, non cẽtenas, sed millenas, &, si opus etiam esset, decies centies millenas? At vt omnes neque eiusdem naturæ, neque eiusdem diuturnitatis sunt; sic etiam altitudine*

dine inter se differunt. Modicum est vobis recensere trabes non vulgaris longitudinis, quæ etiamnum permanent cùm in multis templis Galliæ, Italiæ, atq. Germaniæ, tum in Regum palatiis, & pontium supra torrentes exstructorum fabrica, ad vrbes in conuallibus & inter montes sitas, vbi arbores in immensam altitudinẽ excrescere solent. At maius erit in medium vobis adferre res admiratione dignas in durissimis saxis insculptas, quæ hominum artificio inuentæ sunt. Namque malum nauis conspicere ducentis aut trecentis cubitis longum, fidem non superat, quoniam Naturæ opus est. At solidũ saxum videre arte excisum longius atq. crassius quàm vlla arbor vnquam conspecta sit, in admirationẽ proculdubio rapiet qui hæc legent. Attamen quandoquidem certũ & verũ est, probari potest ex iis quæ etiamnum supersunt, obeliscis nimirum, columnisq; quæ Romæ sunt, atque ex ingẽtibus Colossis & Pyramidibus Ægyptiacis. Te fabrum lignarium cõpello: credésne tibi posse ostendi saxeas trabes longiores atq. crassiores quàm quas vnquam ex vlla arbore in aliquam fabricam inferre potueris? Sed vter in tali opere audacior, artiféxne, cui, vt id moliretur, imperatum est, an qui animo comprehendit similẽ rem fieri posse? hac ratione varia inuenta, diuersorum præclarorum artificum ingenio, ad optatum finẽ perducuntur. Quandoquidem autem similia opera nunc ostendi queunt, cuinam hanc laudem attribues? Nam si huic qui imperium dedit; quid de primo inuentore dices? Istud igitur Lector accipito, artifices tibi posse demonstrari, qui & conficienda suscipient, & ad absolutionem perducendi rationem inuenient? Qui fructiferarum arborum culturam docuerunt, nullius erunt vsus in hoc negocio: nam alia de siluestribus, alia de fructiferis est sermonis institutio. Antonius tamen Venutus Siculus inter recentiores laude dignus est, qui fructiferarum quarundam arborũ cultu-

ram dilucido ordine tradidit, qualem longa experientia didicerat, quem nos separatim interpretabimur; neque enim in hoc opusculo quidquã ipsius, Varronisve, aut Columellæ, aut Plinij, aliorúmque similium auctorum inserere volumus, nisi vbi ipsorum auctoritate opus erit, vt quid siluestre dicendum sit, probemus. Nemo autem hactenus inuentus est qui arborum culturam hac ratione docuerit, nempe, vt siluestres siluestribus locis conserantur, hoc est, vt siluestres per se cicurentur, neque etiã cuiquam Principi talis adhuc propositio facta est. Variæ sunt arborum altitudines, & quidquid rari in ipsis reperitur, earum natales, morbi, curationes, atque æuum, de quibus aliâs disceptatio instituetur: nam, vti dictum est, sigillatim nunc enumerare minimè cupimus quæ quibus prouinciis peculiaria sunt; vt, exempli gratia, nõnullas valles insulæ Corcyræ in Græcia oleis semper virentibus obsitas, quæ haud in minorem altitudinem excrescũt, quam nostræ quercus, montes verò Terebinthis nostras Iuglandes æquantibus: & suberis arbores ad lacũ Bolsenam nuncupatũ, sub vrbe Montefiascone agro Romano, quæ istic multo maiores & ampliores nascũtur quàm apud nos vllæ Vlmi conspici possint: in Lutri ad ripas Lemani lacus Aceris latifolij arbores magnas atq. ramosas: quemadmodum etiamnũ perdurare Platanos & Lotos apud vrbẽ Antiochiã tam vastæ magnitudinis vt verisimile sit eas istic iã ante multa sæcula consitas esse, & fortè ab ipsa Romani imperij amplitudine: nã cùm secundùm publicam viã ita distributæ sint; certum est eas istic expresse repositas. Consideratione etiã digna est Basiliensis illa Quercus in latitudinem patens, quam rari ingenij vir Cardanus libro de Rerum Varietate multum prædicat. Multas verò alias huiusmodi enumerare possemus, si necesse esset.

PROBLEMA IIII.

Quempiam aptum fore ad magni alicuius Principis prædia colenda, qui minimè aptus esset vt tenuis fortunæ homini inseruiret.

NEMO *vnquam inuentus est qui terram coluerit, nisi spe vtilitatis. Sed aliud est Principis, aliud rustici fundum colere. Euocatus quidam vt magni cuiusdam Principis morbo mederetur, & qui, vt peritiam suã extolleret, in xenodochio artem exercuisse dicebat, audiit, idoneum esse posse quempiam qui in xenodochio morbos curet, qui ad Principis curam suscipiendam ineptus esset; ac si diceret, diuersam in vtroque curandi rationem esse sequendam. Sic quædam cultura voluptatis & ornatus gratia instituitur: altera quæstus & commodi causa: ac si aliam esse oporteret culturæ ratione̅ quæ ad voluptatem & oculorum oblectatione̅ fit; diuersam verò quæ vtilitatis gratia suscipitur. Qui huius deliberationis scopum considerabit, dignum qui à Principibus viris foueatur deprehendet. Neque quisquam inficiari poterit, quin (illum in lucem producendo similibus Disceptationibus quæ hîc in medium proponuntur) eius experimentũ & praxis, Imperatoris aut Regis alicuius auxilium probè mereatur, vt ad absolutionem perduci queat. Sed in eorum defectu, Dei nostri immensa bonitas, quæ Auctorem acri temperamento, & adamantino robore donauit, eiusmodi animi conceptiones ad perennem soliditatem perduxit, nec vt vitium aliquod negligentia cõmissum illi imputari queat permisit. Cùm porrò omnia bona inde originem trahant, verum est quod vulgo dicitur: tria duntaxat occasione̅ præbere hominibus vt sine labore ditescant. Nam primùm beneficio & fauore Principis plurimi extolluntur, alij nullo suo merito, alij verò probè meriti, qui alioqui egeni essent. Secundo, cùm quispiam*

non

non speratam hæreditatem consequitur. Tertium situm est in negotiationis felici successu. Contrà verò, his tribus aduersis, ex diuitibus & potẽtibus fiũt inopes. Martialis plura non prodidit. Sed vnde omnium censuum origo, nisi ex telluris vbertate? Itaque si cui facultates augescũt, id non fit sine satione: imo ne fungi quidem sine materia nascuntur. Non leue igitur est, facultatum augendarum rationem docere sine satione, quemadmodum in supra dictis, qui ne tantum quidem ocij sibi sumserunt, vt de culturæ muniis cogitarent, & tamen culturis ad ipsorum vota inuentis fruuntur. Vt igitur in facinore aliquo deprehensus sese purgandi rationem non facilè inuenit: sic contrà qui probè suo munere functus est, infamiæ notam subire non potest, licet nemo cuiuscunque conditionis sit, qui magnum aliquod opus suscipit, tam dextrè animi conceptiones in actum deducere potest, quin calumniis obnoxius sit. Simili ratione si qui hanc culturam reprehensione dignam censerent, quod nimium argutè res curiosæ sine vtilitate suscipiantur: speramus tamen æquitatis amatores de illius successu probè edoctos, futuros propitios, eumq́ auxilij penuria imperfectum minimè permansurum.

PROBLEMA V.

Tolerandum esse Artificem, cuius opus venale non est, nec nisi à Rebuspublicis & Principibus redimi potest.

SED *nullæ deliberationes solida protectione subnixæ, fauore egebunt, modo dignæ inueniantur, vt honestam commendationem apud Principes quibus nuncupatæ sunt, mereantur: & ipsi Principes conferre dignentur cũ iis qui Rebuspublicis imperãt, vt cum his qui illas administrant, communicent. Eadem igitur humanitate erga hanc vtantur, quam Crocodilus Trochilo præstare solet. Is flumen Nilum egressus, in eius ripa aërem captat & subinde obdormiscit: os tamen subapertum relin-*

quit,

quit, vt aditum auiculæ præbeat, quæ dentibus ipsius inhærētia depascatur. En vobis duo commoda in rebus disparibus sub fiducia magnæ familiaritatis comprehensa. Nam Crocodilus sui commodi & voluptatis causa Trochilum sibi repurgare dentes permittit: Trochilus verò eos repurgando hoc consequitur commodi, vt sine alterius incommodo satietur. Sic vnus suæ vtilitatis causa, vt alius similiter eam consequatur concedit. Sed difficultaténe caret? quandoquidem plerumque accidit vt à nostris potius lædamur, quàm ab externis. Si igitur nonnulli hoc beneficio indigni, id neq. pro Principis seruitio, neque pro suo æstimare potuerunt; multo minus pro publica vtilitate: nam cùm eorum desideria sola insatiabili auaritia nitantur, nullas alias diuitias æstimant præter suas facultates. Cùm ergo ipsorum morositas huic culturæ iniuriam intulerit, nostræ arbores illis exprobrabunt; grauius enim illis quidquam facere nequeunt. Quemadmodum igitur multi cultros & cibos mensæ apponunt, ad nonnullos saturandos, qui nullam illis gratiam rependūt; sic quidam aliorum gratia labores suscipiunt ingratiis. Miser aliquis seruus brachium aut crus frangens, vel in aliud infortunium incidens, dum sui heri mandata exequitur, eā ob causam herilibus ædibus nō eiicitur, cū sua culpa aut negligentia id infortunium minimè acceperit. Sed quandoquidem tolerantiâ omnes difficultates superantur, leuitatis & inconstantiæ argumentum est, si quis præstitutum tempus fruendi suis bonis exspectare non queat. Euenit enim quibusdam qui seminibus terræ commissis, ea statim quarto die nasci voluissent, propterea queruli eorum seminum datorem, atq. ipsius artem vituperarunt: cùm tamen pleraque ad alterum, atq. etiam tertium annum sub terra lateant. Accidit dū has Disceptationes scribimus, vt multa semina iam ante triennium sata primùm prodirent, cùm tale quid minimè ex-

spectare-

spectaremus, in quorum numero fuêre Tinus, Ornus, Olea, Zyzipha, Rhus. Platanus verò, Nerion, & similes altero post sationem mense prodeūt, si vel pluuiis vel alia ratione rigentur. Inde fit vt nonnulla Autumno sint terræ committenda, non vt proxima æstate, sed eam subsequente vere germinent. Quisquis igitur penitiùs considerabit quæ circa hanc rem obseruanda sunt, æquum se iudicem in rebus verisimilibus præbebit. Nam quemadmodum Cicero in nemine vnquam inuenit quod in perfecto Oratore requiritur: sed talem sibi in animo finxit: sic Galenus cùm nullum temperamentum sine excessu in homine inuenire posset, temperamenti omnibus suis numeris absoluti Ideam excogitauit. Arbores intelligite, morosi homines vestra bona contemserunt: sic enim vulgo dici solet, Vilis cōditionis hominis laborem, pro nullo æstimari, at veteribus gratias agite, qui vobis fauerunt, vestrāq. causam tutati sunt. Sic interdum mensa sternitur nonnullis, qui saturi, beneficium non agnoscunt. Quòd si ea de quibus iam egimus & postea agemus, in priuati alicuius gratiam suscepta fuissent (præsertim cū multa singularia magnæ cuiusdam Reipublicæ vtilitate digna, referre studuerimus) nónne meritò honestam aliquā mercedem petere possemus? Sed in horum defectu hæc scripta locum habebunt, non ad illis obiiciendum, sed ad liberum illis iudicium relinquendum. Ista etenim non proponuntur tanquam Hercules ille Nesleus, aut nauis illa Nonpareille du Haure nuncupata, sed vt res facilis, non magni sumtus, & magnæ vtilitatis, quæ oblectationem & ornatum edocet Regni gloria dignam, cuiúsque singuli participes fieri poterunt. Eadem porrò mea est, & cuiusuis suas lucubrationes in publicum efferentis, cum Pictoribus, Poëtis, Plastis, statuariis, aliisq; omnibus insignibus artificibus ratio: nam quemadmodum artifex qui in alterius commodum, siue publicum siue priuatum, opus

aliquod

aliquod instituit, nihil insigne, nihil magnificum præstare potest si deficiant sumtus: sic nullum insigne opus à Poëta, Statuario, Pictore vel Architecto exspectandum est, nisi sumptus conferantur, vti neq. ab eo cuius artificium venale non est. Cùm igitur hæc præcepta, consiliũ, & auxilium ad augendas exornandasq. Respublicas adferant, eorũ quos ista ad sui amorẽ pertraxerint, officium esto, vt hæc prædicent, prout laudem mereri iudicabunt. Itaque fieri nõ poterit, vt, qui liberali ingenio præditi sunt, suãq;, vt decet, authoritatem tuentur, hæc frustra tradita esse permittant, modò inueniantur qui animum ad ea applicare velint. Sed cùm sæpe euenire sciamus, vt multa necessaria infecta maneãt, vel artificũ penuria qui ea exequi sciant, vel eorũ negligentia & socordia qui rebus præsunt, aut administratorũ inscitia: admonitos volo, quorum interest, non minus decere amplitudinẽ potentiamq; antiqui, nobilissimi, magnificentissimi, atq. optimè instituti cuiuspiam Regni, ea sibi applicare, ad ipsius illustrationem, & futuræ commoditatis spem, quæ & priuatim & publicè vtilitatem adferet.

PROBLEMA VI.

Huius culturæ finis cùm magni sit momenti, fieri nequit quin summa vtilitas inde accedat.

CVM *quilibet intelligat, aliud esse, singulari duntaxat quadam curiositate sine vtilitatis spe, aliud sola adipiscendæ vtilitatis gratia res perquirere; totius huius negocij caput facilè inueniet, videlicet facultatum augmentum in suo labore. Porrò dum has Disceptationes scribimus, septem dierum occupationem, Poëtarum nostri seculi magnum examen ex suis aluearibus prodiit, qui vernum tempus media bruma sentientes, thesaurorum suorum partem nobis protulerunt: Nunquam tot odæ, tot epigrammata, tot hymni, panegyrici, totq; poëtica scripta in lucem prodière: publica etenim lætitia in hoc Regno & apud eius confœderatos, ob receptum* Caletum, *ob prosperitatem*

ritatẽ & laudes nostri pij & Christianissimi Regis, maturum consilium Domini Conestabilis, & strenuè nauatam operam Domini de Guise, tum vigebat, atque in omnium ore erat. Quam cùm pauper quidam & decrepitus senex exaudiret, interrogabat: Nũ verò ad nos inde redibit aliqua vtilitas? Videtis itaque vt singuli commodum & vtilitatem sibi expetunt ad hanc vitam traducendam, etiam si alterum pedem in tumulo habeant; non ignorantes non satis esse viuere, sed præstare commodè viuere, & commoda vita diutiùs frui. Fortè etiam non abs re quispiam petat, num tanta vtilitas ex hac cultura redibit, quanta hîc prædicatur? Sanè quandoquidem diuitiæ, atque ea quæ ad humanam vitam sustentandã maximè necessaria sunt, inde hauriantur, potissima insuper census pars Procerum illa nitatur, & hæc quibus artes indigent, maxima ex parte in ea consistant; tanto maiore commendatione digna est. Sed magis mirum est, quòd, licet arborum beneficio tot commoditates consequuti simus, earumque adminiculo fodinæ nobis metalla subministrent, hæc hominis cupiditati nondum sufficiant: nam licet mori debeat natura ipsius deficiente, mille tamen rationes inuenit quibus vitæ suæ vim inferendo mortem acceleret. In eam rem fabricatæ sunt triremes, naues, lanceæ, sarissæ, iacula, pila, sagittæ, quæ adhuc ad maiorem soliditatem chalybem recipiunt, vel eius defectu, igne indurantur. Arborum beneficio peregrinas & procul dissitas regiones adeunt, earumq; bona in suum vsum conuertunt. Ligna curruum artificibus & lignatoribus præbent, carbonariasque officinas implent. Parum erat eas in imagines expolire, & splendidam ex his domesticam supellectilem instruere: nisi ratio inuenta esset, qua aliis segmentis & tenuibus laminis glutino vermiculatim coniunctis preciosiora fierent. Itaq. nostrum hoc institutum in eo non consistit, vt pergulas exstruendi,

brassi-

brassicas transplantandi, ligni fasciculos componẽdi, planiciem aliquam horti depingendi, & variis figuris exornandi nouos modos doceamus: sed vt Regis amplitudine dignum sit: nanq. istæ deliciarum minutiæ postea in agricultura tradentur. At has disceptationes familiarius, & historiæ quodammodo instar persequamur (est enim re vera hoc initium historia recens admodum, quæ pertexenda nobis est, donec ad potissimam de qua agit materiam perueniamus) cuius nullum exemplum ipsius præstantiam ita nos edocuit ac longus vsus, vt experientia probari potest, ex his quæ adhuc exstãt variis huius Regni locis apud peritissimos & diligentissimos huius ætatis cultores, cuius rei causa ab iis nostra opera est expetita. Sed & nunc nostra studia aluntur singulari probitate & liberalitate Domini Francisci Oliuerij, Galliæ Cancellarij, vt alebantur à p. m. D. Renato Bellaio, Cenomanorum Episcopo, à quo olim ab ineunte nostra ætate beneficia accepimus, ob communicata solummodo variarum stirpium semina, ex Italia, Germania, atque Flandria delata, ex quibus natæ plantæ, nonnullæ etiamnum permanent, hortum Touvoiensem, quem apud Cenomanorum vrbem instruxit, exornantes. Sed licet nemo qui ædes suas insigni aliquo loco exstructas habet, est, qui earum nõ modo censum augere, sed eas etiam exornare non cupiat: id tamen illico fieri nõ potest; adhibendi enim sunt artifices, quoniam in omnibus rebus tempus requiritur. Inde per vniuersam Galliam ruri conspiciuntur tot insignia & bene exstructa ædificia, quæ rara in Italia, nulla per Asiam, pauca apud Heluetios & Germanos; quoniam vt plurimum maioris securitatis gratia in vrbibus se continẽt: at in Gallia, præsertim in eius Regni meditullio, vbi à belli formidine liberi sunt, rura incolere malũt. Eã ob causam Proceres, quibus sæpenumero publica administratio concreditur, cùm aliunde facultates habeãt

quàm quas ex suarum possessionum censu percipiunt, eas ædificiis exornant, suæ commoditatis causa, vt locorum situs fert, atque ista ratione earum censum augent. Pudétne igitur vos Magnates, qui magnis sumtibus tot terræ iugera longis muris conclusistis, tamq; insignes fabricas exstruxistis & exornastis, aliam rationem inuenire non potuisse committẽdi aliquid vestræ telluri quiescenti, ex quo vtilitas ad vos redeat, quàm quæ vulgaribus rusticis in vsu est? Nam cùm ea mœnibus septa sit, nec periculum sit à pecudum arrosione, magnam earum rerum partem quam illi communicare velletis recipere posset, si id in animum induceretis. Quod pecuniæ penuriam incusetis, nulla vobis ratio est; quandoquidem sumtus in ædificandis muris facti vos accusant: at quo modo id fieri debeat, ignoratis; hinc ergo discite. Quemadmodum igitur arces minoraq; ædificia tandem ruunt, nisi incolas, & vitia repares, ipsa tamen tellus interea incrementũ agit: sic arua & horti, si cultura absit, deserta fiunt; contrà cæduæ siluæ meliores redduntur, si incultæ maneant: hinc nonnullis data est admirationis occasio, cùm audiunt segnitiem interdum ad aliquam rem esse vtilem. Itaque si arborum ætatem cum herbarum æuo conferamus; arbores longè excellere, maiore commendatione dignas esse, maiorémque censum & quæstum adferre comperiemus; quoniã minutæ hæ herbæ annua satione cõseruãdæ sunt; alioqui, si negligas, intercidunt. At arbores cùm sine cultura permaneant, exigua cura indigent, magnam tamen vtilitatem adferunt. Quæ adeò res has Disceptationes compulit, vt arbores æstimaremus, & earum culturam atque perquisitionem herbarum cultui præferremus. Hic tamen libellus, vt dictum est, siluestres arbores cicurandi rationem edocens, res postea proferet memorabiles, & dignas quæ in historiis nostri temporis inserantur, quæq;, pro ordinis earum propositione, Regis fauore & auxilio haud indignæ

indignæ indicari queant. Pro his etenim ſtirpibus dicere audebimus, eas videndi & cognoſcendi deſiderium, maiorem huic ſcripto & labori occaſionem præbuiſſe, quàm reliquarum ſcientiæ partium ſtudia. Porrò quemadmodum Phœbus vir Princeps & illuſtris, & omnium venatorum Coryphæus, de ſuis canibus dicere ſolitus erat: ſic hoc loco de ſtirpibus dici poſſet, pro quibus nemo fortè alius tantum laboris ſumſit; quod etiam ſine rubore affirmare auſim. Is igitur de Hinnuli venatione loquens, in hæc verba dicit:

At quando Venator feræ veſtigia repererit, eò canes cõuocare, & quæ cõmoda videbuntur verba proferre debet: cũq; canes eò aduenerint, hinnulũ ſtatim odorabuntur. Si igitur hac ratione illos bis aut ter conuocauerit, nunquam eadem verba proferet, quin canes aduenient, etiam ſi nulla fera adeſſet: nam ſemper exiſtimabunt, ſeſe eius feræ quam perſequuturi ſunt, veſtigia odoraturos. Sic morigeri fiunt, & vt quò velimus veniant edocentur. At peritus venator meram veritatem ſuis canibus dicere debet, vt maiorem ipſius verbis adhibeant fidem. Nam meos canes venire, & millies terram odorari compellerem quo loco vellem, etiam ſi nulla adeſſent veſtigia. Sed id ipſo potius facto quàm ſcripto eos qui non vidiſſent edocere poſſem. Et ſanè peſſimè venationẽ inſtituunt qui nimium loquaces ſunt & clamoſi: nam canes nimium garrulis tantam fidem non adhibent, quàm iis qui pauca loquuntur. Non inficias tamen eo, canes defeſſos, aut feram indagantes, blandè compellendos & exhortandos eſſe: ſed id moderatè fieri debet. Et me hercle meis canibus perinde loquor, ac homini: cumque dico progredere, regredere, huc ad me veni, hoc age; me intelligunt, meliúſque mea mandata peragunt, quàm vllus meorum domeſticorum. Sed nõ arbitror quenquam alium id ab eis impetraturum, neq. etiam fortè me exſtincto. Hæc Phœbus.

Sed ad institutam orationē redeuntes, dicamus cum Virgilio, Arma virumque cano. *Nam quemadmodū venator indaginem instituere non debet sine cornu; sic qui huic studio sese applicat, sua instrumenta habere necesse est: Hoc est cùm herbationem instituit, minimè domo excedere debet, quin ferreum ad eruendas stirpes instrumentum, sacculum, atramentum, papyrum, atq. chalybem excitando igni idoneum secum deferat. Itaque haud dubium est, neminem hac ætate sic consultò de arboribus agere, neque forsitan alius me exstincto succedet, qui arborum gratia hanc prouinciam suscipere velit, sine maiori auxilio. Verbi gratia, Theophrastum semper in tertia persona loquentem comperimus; vnde colligi potest eum magnopere adiutum, vt ad arbores perquirendas alios ablegare posset. Raræ sunt, inquit, arbores quæ siliquas ferunt, atque inter alias Ceratia, Cercim, & Coluteam recenset. Sed cùm hic interpretem non agamus, sed disceptationes duntaxat, huius idiomatis (nempe Gallici) causa, instituamus, arbores & frutices siliquas ferentes, Staphylodendron, Laburnum, Cerinam, Tamarindum, Acaciam, Coluteam, Genistam cùm Hispanicā, & vulgarem, tum Nibernensem, Routazo apud Montefiascon nascētem, Caßiam solutiuam, Anagyrim, Nerion, & Arborem Iudæ vulgo nuncupatam cōperimus. Hic multo plurium appellationem auditis, quàm Theophrastus tradiderit. Sed hic duntaxat de earum semina conquirendi, atq. ad germinationem perducendi ratione agitur: nam aliàs de ipsarum natura agemus: Cassiæ porrò & Acaciæ effigies in nostris Obseruationibus videre licet.*

PROBLEMA VII.

De Sationis foliorum in arboribus defluuij tempore, deque loci, qui conserendus est, præparatione.

CVM *Natura siluestribus arboribus legem imponeret, negauit vt earum semina neq siluestribus, neque in*

vrbanis nasci queant, nisi calido, molli, & humido loco: quæ consideratio longiores adhuc alias disceptationes parit. Nam si quis in Arabiam vel Ægyptum proficiscatur, & istic nostrates arbores alere velit, experimenta forsitan inueniet eius regionis incolis conuenientia, quẽadmodum hîc ab illis mutuari possimus; præsertim cùm Tamarindos & plerasque alias arbores illis peregrinas esse animaduertamus, quarum tamen abundantiam adquirere possent, si earum semina terræ committerent. Perspicuum etenim est Alexandri aduentum in ipsorum regionem, non minorem illis vtilitatem attulisse ob culturam rerum ex India & Asia delatarum, quàm Americanis intulerint Hispani, Lusitani, Galli, qui in diuersas noui Orbis regiones appulerunt, easq́. multis rebus magnam vtilitatem adferentibus excoluerunt. Sed primum omnium semina sunt comparanda, deinde solum pro cœli temperie accommodandum. Soli præparatio ad semina excipienda, cùm ea purgatione comparabitur, cui vniuersa animalia obnoxia sunt; nam etiam stirpes huic naturali excretioni subiectas esse conspicimus. Cùm saliuant arbores, satis edocent qua præparatione eas natura donarit: quod accidere solet antè quàm earum flores explicentur, quemadmodum in animalibus cũ libidine incensa fuêre. Atq. vt Medicorum scholæ statuunt pinguedinem non esse partem animalis, sic de arborum saliua dici posset. Cùm igitur omnes res animatæ, cùm quæ motu præditæ sunt, tum quæ non mouentur, vt naturali purgatione sese præparent, obnoxiæ sint; certum est eandem esse cum animalibus & hominibus, arborum rationem, quæ naturali humectatione præparantur, qualem pro seminariis edocebimus. Considerate arbores certo temporis spacio quiescere, atque folia abiicere, non secus ac animantes vel quadrupedes vel bipedes; quarum illæ pilos mutant, hæ plumas, atq. etiam serpentes exuuia: Sic stirpes post-

quam à partu hieme quieuerunt, foliis denuo sese ornantes, prægnãtes ferè permanẽt totius anni triẽte: sed quemadmodũ platanus hieme & frigoribus corticem abiicit, sic Andrachne æstate & per æstus, Suber autem nouo vere, diuersis videlicet anni temporibus. Multæ tamen arbores imminentibus frigoribus folia non abiiciunt, sed illa tota hieme retinentes, demum nouo vere iis sese spoliant. Aliæ verò quibus folia decidua, æstate vetera abiiciunt, & semen conseruant. Sed huius rei vix ratio reddi queat. Similis est nonnullarum rerum quæ in peculiaria animantia cadunt, consideratio: nam ceruis, damis, hinnulis, atq. forsitan etiam Camelopardali, Axi, magnoq; illi animali Alci (cuius cornua in limine sacri sacelli Biturigibus, quemadmodum alterius Ambosij, conspiciuntur) & Hippelapho cornua decidunt: contrà Monocerotes, Strepsicheri, Tragelaphi, Gazellæ, Rhinocerotes, Hirci cùm domestici tum siluestres, Boues, Vri, Bubali, Verueces, & Musimon, ea non abiiciunt. Nónne ergo idem arboribus, præparationis gratia, quod nobis continget? Solo mandatis Malorũ, Pirorum, Oliuarum, Aureorũ Malorũ, Limonum, Citriorum, Adami, Granatorum, aliarumq; similis liquoris, atq. etiam vuarum seminibus, an grati saporis fructus habituros vos creditis ex arboribus inde prognatis, nisi prius eas surculis (illi arbori ex qua semina desumsistis, similibus) inseratis? Oliuas serite, nascentur vobis Oleastri, & ex Piris Malisve optimi succi, asperi siluestresq; nascentur: itaq. eas inserere necesse est. Eam nos cicurationem appellamus, cum nouo varij generis insitionum adulterio, quales in hortis aluntur, eas fieri cogimus. Nisi mortales disciplinarum dulcedinis insitionem reciperent, naturam, quæ per se agrestis est, retinerent: sic & animalia fera manent, nisi cicurentur, atq. similiter arbores, nisi insitionis cultum recipiant. Eadem igitur est ratio artis in eo qui illam edoctus est, qualis surculi

culi in arbore ſilueſtri inſiti. Sed ne à primario noſtro inſtituto longiùs progrediamur, nobis vitio haud vertetur, quòd de ſoli præparatione primùm non egerimus, antequàm ad ſeminaria procedamus, quaſi ignoraremus cultum deſiderari. Sementis & inſitionis tempora adeò fuerunt à Veteribus obſeruata, vt Græci, teſte Galeno, hiemis duas extremitates in iis conſtituerint, hiemem verò mediam. Sic enim eius interpres Latinus loquitur: Hiemem in tres partes diſſecant: cuius ſub Solſtitium tempus medium conſtituunt, de extremis duobus partim ſementem, poſtremam φυταλίαν, quod eſt inſerendi tempus. *Sed Solſtitia, Æquinoctia, Vergiliæ, & alia ſimilia vocabula ſuum locum habebunt in culturæ plantarũ explicatione. Ceterùm quandoquidem nunc de ſilueſtribus ſtirpibus agimus, quis agricola ſolum ſtercorauit, aut ſarriuit, vt ſponte adoleſcerent, niſi probus ille cultor natura? peior itaque, cùm cicurandæ ſunt, earum conditio eſſe non debet. Vos igitur ruſtici, qui ſummo labore fimum, cineres, terram, vrinam, calcem, & alia huiuſmodi per agros, vt vberiores fiant, ſpargitis, poſſetíſne eius rei rationem reddere? Si eam neſcitis, hinc diſcite: nempe fruges, arbores, herbas, reliquaq́ue hortenſia, cùm radices ſpargere incipiunt, faciliùs prouenire, ſi ſolum præparatione calidius atq. mollius reddatur: perinde ac ſi plumæ lectis noſtris in aliũ vſum imponerentur, quàm vt corpora molliter & calidè ſuſtineant, oſſium commoditatis cauſa. Tu vinitor, quænam eſt cauſa, cur equinum fimum tuis vinetis magis conuenire æſtimes? En videtis naturalem etiam quandam eſſe in plantis appetentiam, vt ſaporibus delectentur, quaſi cæli ſoliq́ue humor non ſufficerent. Illæ itaq. ſalſitudine, dulcedine, atq. aciditate gaudentes, molliter tamen & calidè eſſe volunt. Nam licet ſtramen non putrefactum ad radices plantarum ſepultum, mollitiem eam præſtet; nihilominus, cùm*

ſapor ille deſit, minus illis gratum eſt, & vt conſpicere licet, radicibus ſimili mollitie minus gaudentibus, pumilæ fragileſq́ arbores permanent. Vos ô paſtores, qui ouium greges per agros paſtum deducitis, atq. ſeptis concluditis, an in quem finem id faciatis ſcitis? quoniã videlicet fruges iſtic ſatæ, delectantur ſolo in quo vrinæ ſaporem deguſtare poſſint. Inde fit vt variè iudicandum ſit de ſtercore ſuillo, gallinarum, auiúmque, ouillo, bubulo, camelino, equino, atq. humano. Falluntur nonnulli qui exiſtimant pingue ſolum arenoſo præferendum eſſe ad ſeminaria inſtituenda: at experientia contrarium docet; & id Theophraſtus iam olim ſcripſit, vt planiùs in Gallica verſione apparebit.

PROBLEMA VIII.

Neque homines, neq. ſolum, neq. etiam animalia grauiorem laborem tolerare poſſe, quàm iis naturæ leges conſtituerint.

ARBORES, *tellus, plantæ, homines, & animalia, atque etiam ipſius cæli orbes quiete frui optant, teſte Platonicorum anno. Nulla res animata ſomno priuatur. Itaque Solaris luminis priuatio ad eam rem cõuenit. Nónne igitur meritò indignari poſſunt ij qui ad operas fuêre adhibiti, cùm illis quies adimitur? Hinc deſumta eſt origo nonnullarum diſceptationum quas hîc legitis: nã poſtquam animaduerſum eſt, neque rerum ſingulariũ procul hinc obſeruatarum raritatẽ, neq. Commentarios de auibus & piſcibus, neq. animalium picturas rationem inuenire potuiſſe qua labor mitigari poſſet, vt iis rebus ſufficeret quæ ad quietem adipiſcendam neceſſariæ erant: denuo quærendus fauor fuit ſub ſtirpiũ patrocinio, ob quarum ſtudiũ, nimium forſitan iis locis inhæſit quæ Muſea nuncupantur, Muſis dedicata. At hoc non ſcribimus, vt Plinius in ſua præfatione ait, Humili vulgo, ſtudiorum ocioſis, ſed potentioribus, qui multas operas ad labores alere poſſunt. Verùm id non ſine quorundam calumnia: nam*

quo

quo pacto diuitias alteri polliceri potest, qui ipse nullas habet, aut qui ab eo, cui illas pollicetur, mutuas sumit? nō defuit tamen spes, idem studium, quod auctori minuendarum facultatū occasionē præbuisset, nouas etiam iterum adquirendi, rationē subministraturū. Verùm tantū abest vt quæstus cupiditate ad hæc studia impulsus fuerit: quinimo vt illam fugeret ea est amplexus. Viginti nunc sunt elapsi anni, quòd manū qua hæc scripta sunt χειρομάντις inspiciēs, cùm facultates obtinere possem, pronunciauerit: non plura quinquagesimo ætatis anno possidebis quā nunc possides. Tamē quemadmodū auro vetustas nihil addit, sed nihil etiā adimit; sic huius vaticinij veritas postea agnoscetur. Arbores igitur, si paululū temporis vos relinquo, patientiā habetote: nā in alia re expetitur auctoris exercitium, idq; fortassis alio laboris genere. Sed ô montes, quid abscōdere potuistis quod eius oculos fugerit? aut quis explorator, ô arbores, de vobis hoc tēpore plura referre poterit? Si Echo, quæ toties hanc vocem per Asiæ valles atq. per altissimos Europæ montes exaudiit, nunc responderet, nullo alio teste opus esset. Hinc fit vt modò animi hilaritatem, modò animi ægritudinem præ se ferāt nostræ disceptationes. Igitur, ô arbores, arbusta, & herbæ quæ vestrum cultorem cùm maximè opus habet deseritis, eius orationē audite indignatione plenam. An æquū est, vt vestram imbecillitatem sibi obiici audire cogatur? Nam cùm illum per terram & mare mancipium effeceritis ob vnicum vos videndi desiderium, eumq; adegeritis vt decies millena milliaria suis pedibus metiretur, non comprehensis peregrinationibus maritimo itinere factis, & tamen vix hunc errorem detegere potuerit, tanquam is qui nullum suum commodum quàm per vestrum captare nouerit. sed diminutis licet facultatibus, maiorem adhuc vestri experientiam adquirere voluit. Quid igitur, ô arbores, hîc tacetis? sed tamen multis ad hanc rem disce-

disceptationibus opus est: nam virtus vulnere virescens, acceptarum iniuriarum adhuc meminit. Sed ad hanc rem ne exquiruntor omnes singulares dotes viri omnibus numeris absoluti, cùm sciamus neminem tot rebus sufficere posse: imò ne apud Turcos quidem mancipiis plus laboris imponitur quàm ferre queant; quod dictum esto ad refellendum eorum iniuriam qui sua mancipia terram, tanquam iumenta, colere debere existimant. Sed neque ipsa, neque terra, quicunque tandem labores istic fiant, neque etiam ipsæ arbores plus præstant quàm naturæ legibus illis definitum est. Nam terra non minus suis feriis & quiete frui debet quàm arbores & homines. Non minore itaque labore, & temporis diuturnitate opus fuit ad ea inuestiganda quæ ad illustrandam stirpium cognitionem euulgabuntur, quàm iis qui, cùm abundè haberent vt per omnem ætatem etiam cum maximo quæstu sine molestia vitam traducerent, perpetuò in suis museis se continuerunt, ex libris quæ oportuit ediscentes. Ne mirum igitur videatur, si qui alia studia sectati sunt, certa quædam subtilia & arguta argumenta de artium secretis, diu & cum ocio excogitata tam promptè dissoluere non potuerint: licet, vt quis in eorum album recenseri queat, ea scire necesse sit. Nonnullis sufficit ea didicisse quæ docet toties repetita illa cantio. Ast alia desideria quæ maiore impetu impellunt ad ea cognoscenda quæ minorem quidem vtilitatem, sed grauiores labores adferunt, fortè audient quod obiectum est Lotophagis populis, qui ea quæ vtilitatem adferebant deserentes, ad ea quæ minoris momenti sese applicabant, dulcedine fructus Loti contenti, qui tamen malum alimentum præbet. Sed non frustra cũ Latinis dici possit, Trahit sua queq. voluptas: nemo etenim ignorat, quẽlibet id studium amplecti quod maiorẽ voluptatem illi adfert: sed nullum nostra opinione inueniri queat, quod huic præferendum sit.

PRO-

PROBLEMA IX.

Disceptatio siluestrium arborum cicurationem comprobans.

EXANTLATIS *laboribus, suo tempore nostra diligentia fructus nos percepturos tandem speramus. Olim Augusti illustrissimique & liberalis nostri Regis Maiestas mandatum dederat, vt stirpium gratia ocio frui possemus: sed tale ocium vt consequi possem, grauiores & difficiliores labores subeundi fuerunt quàm Argonautis vt aureum vellus obtinerent: quod cùm animaduerteremus, existimauimus præstare id seriùs consequi quàm nunquam; eamque adeò ob causam ingenium intendimus, vt alia ratione id consequi possemus.* Huius *moræ causa accidit, quoniam cùm ipsi nostra scripta & rerũ in Asia obseruatarum effigies offerremus, etiam declarauimus in rebus maioris momenti quàm ista erant, suæ Regiæ Maiestati nos operam nauare posse, modò nobis aliquas suppetias ferret; & quòd si ex rebus minimis aliquid conficere potuissemus dignum quod donaretur tam Illustri personæ, ipsius adminiculo alia multo digniora posse conquiri. Sed vt beneficium vnde prouenit agnoscamus, Dominus de Montmorency, Franciæ Par, & Archimarschalcus siue Conestabilis, Princeps illustrissimus, & publicæ tranquillitatis amantissimus, istam causam fouendam suscepit, nobisq. auctor fuit vt nostras obseruationes in publicum efferre inciperemus: nam illius & Cardinalis Castilionæi, qui priuatim pecuniæ summam, in sumtuum iam factorum ob animalium picturas iam enumeratas subsidium erogarunt, liberalitate factum est, vt deuinctam adhuc sentiamus nostram Serpentum historiam ipsi Domino Conestabili, quoniam pecunias suppeditauit ad earum icones (quæ breui in publicum euulgabuntur) sculpendas: atque etiam quoniam ipsis procurantibus illam ad nostra studia fouenda pensionem à nostri liberalissimi*

& vi-

& victoriosissimi Regis Maiestate obtinuerimus: animaduertentes autē tempus effluere, & nostras de cultura deliberationes deferuescere, tametsi non deesset voluntas eius peritiam, atque plantarum notitiam euulgandi, licet de multis adhuc dubitaremus: tum decretum fuit, non incommodum fore si rationes inuenirentur, quibus eodem (quod aiunt) cursu, duos lepores venaremur; vt videlicet discendo, alios nostræ nationis etiam doceremus; eáque ratione efficeremus, vt neque nos falleremur, neque etiam alij. Sed in eo difficultas consistebat, vt conferri possent: cùm scripta magni momenti non esse existimaremus, nisi simul demonstrarentur ea de quibus agebatur: hoc est, nisi, dum stirpium notitiam illustriorem reddimus, eas etiam vulgares efficeremus: quod minimè fieri potest absque patrocinio. Sed ante omnia, dum hæc legitis, reuocate in memoriam admirandam illam arborum ex adeò exiguis seminibus enatarum altitudinem. Semen etenim ex quo Platani, Cupressi, Alni, Salices, Populi, Betulæ, Ostriæ, Vlmi, & Larices nascuntur, adeò exiguum est, vt quælibet musca & formica quantumuis parua, earum arborum originem gestare possint. Parum est altißimum malum in naui figere, eique velum adaptare, nisi insuper castellum suprà exstruatur, & bellicis tormentis muniatur ad perdendos homines, illísque vitam in aëre adimendam, vt terræ sepultura careant: sed illud maius, malum malo imponere, vela velis, nec id adhuc satis, nisi quartum etiam accedat. O Confidentem ambitionem? videtis vestram vitam furore quodam ferri à re tam exigua originem ducente, adeò (inquam) exigua, vt formica sese exercēdo vos supra tergus gestare dici queat; quandoquidem eam originem gestare potuit ex qua multæ naues fabricatæ sunt. Si igitur Cedrus adeò excelsa & recta, Larex, Abies, & Picea tam exiguo semine nascuntur, an eius vecturam contemnitis? Frustra cultor istæ

con-

contemnes ob originis vilitatem: nam licet quilibet rusticus iis vti queat, proposita nihilominus sunt vni ex potentißimis huius seculi Regibus. Contemnite, porro, vel non contemnite, hæc tamen papyrus excipiet. Videtis ergo eas arbores quæ exiguo semine præditæ sunt, in summam altitudinem adolescere. Aliæ verò è maioribus seminibus originem ducunt. Nam Iuglans, Quercus, Castanea, Fagus, Cerasus multo maiore semine constant. At in arboribus nucleis præditis, nulla fuit difficultas: nostri enim maiores posteris abundè reliquerunt. Inde originem sumsit mutua illa regionum inter se communicatio: nam Persæ Persica nobis distribuerunt, Armenij Armeniaca, Medi Limones, Aurantia, & Citria quæ Latinè Mala Medica nuncupantur. Qui fuêre auctores vt ea primùm nancisceremur, quàm ij quibus id tum in mentem venit? Sed & nunc, ne tam procul abscedamus, Indiaque & Africa prætermißis, difficile non esset multas fructiferas arbores obtinere, quibus barbari tribus vix passibus à nobis dißiti fruuntur: nondum tamen mare traiecerunt, nostrorum mercatorum qui eas regiones adeunt, negligentia & incuria. Animaduertite quorsum hæc dico, & statuite an præter rem id faciam. Intelligite igitur quod vobis dicitur; nempe si hoc feceritis, illud vobis accidet. Eam ob causam noster maximè magnanimus & Augustißimus Rex, cum iam antea animum ad eam rem applicuisset, nobis tradidit schedam manu propria obsignatam, tamquam arrhabonem suæ voluntatis, & certitudinem, aliquando nobis bene consulturum: eámq. schedam à Domino de Laubespine Secretario contrasignari iußit: cuius schedæ æstimatio nobis spem fecit, aliquando fruituros iis commodis quæ in ea descripta erant: neque enim ita interpretari voluimus vt exteri quidam, qui Principum pensiones verè paßiones esse dicunt, quoniam multas animi molestias deuorare, & tolerãtem esse

opor-

oporteat, illas diutiùs ſolicitando. Eadem igitur ſpes quæ eos qui nihil obtinere poſſunt caſtigat, facit vt, tametſi iam diu illam conſeruarim, adhuc ſeruare oporteat, licet illius nullus conſequatur effectus. Animo tamen recolens ſigna quadam auctoritate pollere, præſertim à maximo Rege profecta, boni conſulenda ſunt, exemplo eius quod Suetonius de Auguſto refert, eum videlicet Alexandri effigie obſignare ſolitum; ſed imitatum id ſignũ cùm comperiſſet, poſtea Sphyngis impreſſione obſignaſſe: ſed & Caloieri montis Sinai adſeruant manus picta impreſſionem papyro adglutinatam, quam Mahometis eſſe prædicant, cuius auctoritas illorum adhuc antiqua priuilegia conſeruat, quæ Turcarum Imperatoris milites inuiolata præſtant. Deinde etiam meminiſſe iuuabat ipſius Maieſtatem ex ſimilium iis quæ in noſtris ſcriptis continentur, diſceptationum prælectione voluptatem accepiſſe; proinde noſtras illi haud ingratas fuiſſe, coniecturam inde facientes, noſtram exſpectationem firmiorem credebamus. At poſtea huius deliberationis difficultate in nouæ protectionis defectu conſiſtente, facilè illam explicare licuit, ipſa Illuſtriſſimo atque Reuerendiſſimo Domino Cardinali Lotharingo propoſita. Nam cùm ipſe ſit acerrimi & ſubtilis ingenij, paucis intellexit quid illi proponeremus. Tum pecuniis mihi diſtribui iuſſis ab ipſo tanquam maxima quæque ad Reipublicæ augmentum moliente, atque etiam à Coneſtabili, diligenter obſeruauimus ea quorum fiet mentio, præſertim in poſtrema noſtra per Italiam peregrinatione, ad quam nos Rex ablegarat. Non abs re hæc, & quæ in hanc deliberationẽ inciderunt, ſtatim ab initio commemorauimus; ne ingratitudinis notam nobis adſciſceremus, ſuppreßis eorũ nominibus qui auxilium contulerunt: tum etiam vt rationem redderemus eorum paucorum nummorum qui nobis donati fuêre. Parum fuit præcedente anno montium Ar-

uerniæ,

uerniæ, Sabaudiæ & Delphinatus summa iuga denuo dedita opera conscendere ad obseruandas arbores: nisi ex professo Italiam bis emensi fuissemus, vt disceremus qua ratione omnis generis illarũ magnã seminis quantitatem nãcisci possemus. Sed vt alios quos forsitan hæc cura tanget, doceamus, audite: nam in hoc totius nostræ doctrinæ cardo versatur. Neque Principes viri, neque rustici, neque oppidani quidquam rari præter vulgaria habere queunt; cùm ad suorum hortorum, viuariorum, & agrorum ornatum, tum ad vtilitatem ex eis percipiendam; nisi primùm aliunde semina accipiant: neque hortulani suis dominis educare possent alias stirpes quàm olera & braßicas, aliáque similia vulgaria, nisi ab aliis semina præbeantur. Attamen haud difficile foret, breui efficere, vt singuli rariores alias & varij generis adipiscerentur, si illis semina aliunde subministrarentur (cuius rei exemplum esto, quòd nullus adeò exiguus hortus nunc sit, qui cupressos, lauros, & plerasque alias non colat) atque ista ratione singuli quibus ad hanc rem animum applicare licet, suam diligentiam, vt appareat, præstare poterunt. Si igitur difficilius non est siluestres vrbaniores reddere, quàm domesticas conseruare: in quam calumniam, ô huius seculi Principes, non incurritis, tam ingenti bono indigni, qui vestra socordia vestros census imminui sinitis? Sed cuinam tribuetur insignis hic error, socordiæne & indignitati personarum, an ipsi tempori? Vos igitur qui doctrinæ nomine tumetis, & singula in commentarios referre vos profitemini, cur eius rei non meministis? Quænam est hæc negligentia, quòd arbustorum per vniuersum orbem celebratorum stirpes prorsus extingui permiseritis? Sed aliàs id demonstrandum est: nam nunc de siluestrium cicurandi ratione nobis institutus est sermo. O boni senes & parentes qui vestras hæreditates virentes, bene cultas & opulentas desidibus hominibus

nibus reliquistis: an calumnia digni non sunt, quòd egentes facti sunt? De te nunc agitur Balsamum, cuius cultura, non iugera, sed integra arua occupare solebat. Nostris maioribus gloriæ cedebat, quòd illud in necessarios vsus obtinerent, vobis autem vitio vertendum, quòd id perire permiseritis. Vestræ opes, ô homines nihili, culturæ negligentia pereunt. Sed cuius culpa, ô Principes, eius cultura non restauratur, nisi quoniam vobis in mentem non venit? Iam Ierícho deserta est, Balsamum istic amplius non nascitur. Magnificentia igitur veteribus vos superari, fateri non pigeat. Semiramis, Attalus, Philometor, Harpalus, & multi alij Principes exstincti, cùm viri, tum feminæ, nomen sibi adquisiuêre, quòd cultura delectarentur. Si quis nunc id in vsum reuocaturum polliceatur, inueniretne qui illi fidem adhiberet? Dubito, nam esse desiit. Sed secundum ea quæ vobis hic proponuntur, agite, ô adolescentes, & antè quàm canicies vobis obrepat, stirpes iam alueritis, quæ vobis cum insigni vtilitate delectationem etiam adferent: nam quemadmodum canicies temporis successu, vobis insciis, sensim obrepit: sic natura vobis inseruiens educabit quod telluri vestræ concredetis, modò prima initia illi dederitis. Quispiam iam prouectæ ætatis accersitus ad opulenti cuiusdam liberos instituendos, immortalitatem illis pollicebatur: parens illorum, vadem postulans, responsum tulit, quantum ad se attinet, certum se esse, minimè calumniam incursurum nisi immortales fierent: cùm videlicet non ignoraret se inuentum non iri, cùm illi morerentur, vt fidem suam præstaret. Attamen ille non corporis immortalitatem promittebat, sed nominis illorum gloriam.

PRO-

PROBLEMA X.

Quæ causa sit cur neque in ciuium neque Principum hortis exoticæ plantæ vulgo conspiciantur.

AD stirpium è seminibus generationem quod attinet, difficultas nulla erit, modò quis diligentiam adhibeat: sed illud primariũ, vt eas iam enatas & adhuc teneras conseruare sciamus. Nam per summos æstatis ardores sine aqua viuere nequeunt; quemadmodum nec hiemis iniurias ferunt, nisi aduersus frigora muniantur, & recondantur. Sed & ipsos Romanos in hortis suis Myrtos aduersus frigora munire oportuit: ait enim Poëta:

Dum teneras defendo à frigore Myrtos.

Quod si id Romano agro fieri debuit, loco illis commodo; quid non facere debebunt nostro agro? Nonnullorum diligentia punicæ mali, aureæ, & limonum, semine natæ succreuerunt & fructus tulerunt etiam in frigidis Rhetiæ & Heluetiorum regionibus; vt ex iis constat quæ Tiguri conspiciuntur. Atque hoc loco id dictum sit in quorũdam Principum virorum gratiam, quibus, licet exoticarum plantarum semina dentur, eorum tamen hortulani vix tantum ocij sibi sumunt vt ea terræ committant; tantum abest vt enata hieme conseruent & recondant. Hinc fit vt nihil singulare conspici possit, nisi apud eos qui suos hortulanos ad diligentiam compellunt. Nam nisi ipsimet domini voluptate ex iis afficiantur, & diligentiam adhibeant, multo minus ipsorum hortulani vel œconomi ea curabunt. Cùm igitur hoc scripto duntaxat instituta sit exhotatio ad siluestrium arborum cicurationem: (nam seminaria parandi ratio in tractatu de Agricultura, vbi etiam de fimi & cinerum generibus, & areis, expreßè docebitur) non de Canella, Garyophyllis, Moschata nuce, Pipere, & aliis similibus Aromatibus, in siluestribus arboribus peregrinis nascentibus, neq. de Melegueta differente à Cardamomo agere constitui-

mus: alio etenim loco, vt iam dictum est, id fiet. Itaq. ad tam varia demonstranda, nullos alios sumtus faciendos Regi proposuimus, nisi vt, quandoquidem ipsius Maiestas mandatum dederat vt aliquod beneficium in me conferretur, tametsi nihil adhuc me effecturum pollicitus essem; ipsius nunc voluntas esset, præcipere vt beneficio illo tum donato frui possem; me rationem demonstraturum educandi singulis annis multa arborum genera, quæ neque in Franciæ agro, neque in cuiusquam Principis hortis in hoc regno vnquam conspecta fuère: atq. sic perseuerando, nullam difficultatem obstaculo fore, quo minùs vbiq. vulgaria fierent, non ad duodenariũ aut centenarium millenariúmve numerum, sed ad decies centena millia. An quisquam sine admiratione audire poterit, hanc disquisitionem nunquam ab iis fuisse æstimatam à quibus omnem fauorem obtinere promerebatur? Quid hoc? Nempe, non modò scripta cõmentaria vobis adferre, edocentia quænam sint stirpes quarum Theophrastus meminit; sed vt illis frui possitis efficere, vobis eas quas recenset exhibendo. Si igitur Traupalum, Lacaram, Apharcam, Oeleagnum, Celastrum, Andrachnen, Cercin, Thuiam, Phylirã, Halyphleon, Crategũ, Aequum, Oetum, & similes alias arbores ipsius scriptis celebratas haberetis, non eas æstimaretis? Cùm igitur earum descriptio & Gallicæ appellationis expressio æstimanda sit; an non præstantius censebitur communes illas facere his qui expetunt? Quòd si suspicamini id fieri non posse, minùs dociles estis quàm doctissimus Theophrastus, qui non modò credidit, sed etiam scriptis tradidit, nonnullas arbores iam cæsas, & dolatas, postea reuiruisse & reuixisse.

PRO-

PROBLEMA XI.

Exempla diligentum Agricolarum, quibus probatur, quod virens supra terram conspicitur, quodque nouo vere transplantatur, id omne vel locis incultis vel domesticis semine natum esse.

SED vnde quidquid nunc supra terram viget, ortum habere credendum est, quàm ex semine? quasi verò Tiliæ, Corni, Mali, Pyri, & similium arborum genera; item fruticum, herbarũ, & cetera quæ nouo vere in vrbibus publico foro venduntur; è nucleis, granis, & seminibus, vel ramis terræ infixis non succreuissent. At cogitare quis possit, ista duntaxat locum habere, cùm homines ocio abundant, paceque fruuntur, non autem belli tempore: ac si nonnullæ res pacis deliciis congruerent, aliæ rebus bellicis necessariæ essent: attamen qualiscunque tandem sit cultura, vtroque tempore necessaria est: nam ipsimet bellatores, siue hibernent, siue in expeditionem proficiscantur, aut inde redeant, ad culturã concedere solent; quemadmodum etiam Machiauellus suas de bello disceptationes hinc auspicatus est. Neque Cæsar, neque eius maiores, neque eius posteri, vnquam commeatus copia abundarunt, aut eius penuria laborarunt, quàm ex ipsa. Nam quis vnquam de pecuniarum inopia conquerentes audiuit, quemadmodum nunc fit? Res frumentaria, hoc est, annona, illorum consilia aut promouebat aut remorabatur pro ipsius abundantiæ ratione. Cùm igitur tellus vestro auxilio fœcundior reddi poßit, & vobis vtilitatis decimas referre: illius causa nulli rei parcere debetis, vt illa vestri commodi causa non defatigetur. Eius rei comprobationem audite. Cùm Rex p.m. bonarum litterarum alumnus Rupella reuerteretur, contigit vt prudens quidam Antistes ipsius aulicus apud rusticum in itinere diuerteret, quem per vniuersam viciniã fama erat Man-

dragoram alere, cuius beneficio prædiues euasisset. Hic Antistes vir æquus & grauis id intelligens, an id verum esset exquirere voluit. Itaque euocato in secretiorem locum suo hospite, illum orauit, vt nisi molestum esset, & si fieri posset, Mandragoram quæ ipsum opulentum reddidisset, illi ostenderet: tum ille; Falsa sunt, mi domine, quæ de me memorantur: nam nullam aliam Mandragorã habeo, præter eam quam nunc audies. Viginti sunt anni quod in hanc prouinciam concesserim: cùm verò multæ operæ ad agrorum culturam essent necessariæ, nunquam seruus vel ancilla, filius vel filia, post me cubitum iit, atque primus semper cubitu surrexi: eáque ratione mea iumenta, atque ipsa cultura pro mea diligentia vberiora sunt reddita. Idem Romæ accidit misero cuidam mancipio libertatem iam adepto, quod breui tempore diues effectum est, sed non sine vicinorum inuidia; qui cùm ipsius segetes vberiores suis conspicerent, eas in suos agros veneficiis pellicere arbitrabantur, eáque de causa Romam coram Senatu conuocatus est. At illi de hac re perturbato & admodum solicito, tandem in mentem venit, vt aratrum, plaustráque & boues, bipalia, bidentésque, & reliqua rustica instrumenta in forum Romanum veheret, atque se istic iudicio sisteret. Cui Iudex; Adesdum; quid ad hæc respondes quæ tibi obiiciuntur, nempe vicinorum segetes in tuum agrum veneficiis pellexisse? Domine, inquit, en mea veneficia. Iudices verò ipsius aratra, vomeres, & plaustra maiora ponderosioráque vulgaribus conspicientes: deinde ipsius boues pingues, & firmo corpore, bipalia, sarcula, rutra, palas, serras, falces, secures, rastra, ventilabra, & reliqua rustica instrumenta adeò solida & affabre facta: tum etiam neruosos filiorum filiarumque ipsius, atque vxoris lacertos, omnésque vegeto esse corpore, & integris vestibus, non modò eum absoluerunt, sed obiurgatis ipsius

accusatoribus dixerunt, si singuli eandem diligentiam in colendis suis agris adhibuissent quam ille, futurum vt perinde diuites essent. Sed hæc forsitan extra propositum: demonstrare tamen voluimus, diligentiam nunquam frustraneam esse, diligentemq; virum nunquam ad egestatem redigi. Si igitur hoc institutum, à quo hic libellus appellationem desumsit, haud difficile factu est; quid oberit quo minus Regiæ magnificentiæ fauore & patrocinio dignum sit? Nam à nemine adhuc propositum est hoc negotium, neque quisquam id suscipere posset, etiamsi millies maiores sumtus faceret quàm quos expetimus. Considerate ergo quanti æstimemus beneficium nondum impetratum, dum id tanti redimere volumus. Et tamen si vili comparant alij, qui nunquam rationes habuerunt, neque habebunt (minus videlicet exstincti quàm viui) Reip. consulendi, non admodum soliciti sumus, & constantes in nostro instituto perseueramus. Plurimi audientes nostram pollicitationem, impossibilem eam æstimabunt: atque si de ea sinistrè loquuntur, non flocci facimus. Nam huius operis institutio, in vnius anni spacium non est, sed in temporis longitudinem; non in priuati alicuius, sed in totius orbis gratiam. Animaduertendum est præterea, id quod à nobis nunc non præstabitur, aliâs præstari posse aut ab alio successore. Necessariò tamen initium semel faciendum est, si rem confectam videre volumus. Et vt demonstremus nos in medium nihil prolaturos, quod iam non sit experimentis comprobatum, nonnulla huius Regni loca atque alia externa indicabimus, quæ possibilitatem demonstrabunt. Nam quantum ad eam quæ accusari posset negligentiam, hac ratione facilè elui poterit: bellum scilicet impedire quo minus mandatum fiat, vt operæ ad eam rem designentur; & licet nunc etiam hanc rem proponamus, inquirendum tamen an aliquo futura sit in precio. Nos

sanè facilè excusabimur, qui nihil acceperimus, vt in ea sumtus faceremus: propterea nulla obligatione obstringimur. Et tamen facilè nunc & deinceps probari poterit, non maiorem esse difficultatem promissa præstandi, quàm hortulano, spinacia & brassicas colendi. Etenim has disceptationes facili methodo describere constituimus, vt etiam exteri commodum inde percipere possint.

PROBLEMA XII.

Appellationum cùm siluestrium tum vrbanarum arborum secundum earum altitudinem & magnitudinem enumeratio.

LICET *ex professo arborum magnitudo annotanda esset, id tamen sine exceptione non fieret. Exempli gratia, Theophrasto Celtis, quam Latini Lotum, Galli* Fregalier *vocant, Pyri est magnitudine. Sed qui Pyros in aruis sponte nascentes, cum iis quæ recens in hortis insitæ sunt comparabit, præaltas eas inueniet. Subsequentes tamen in ingentem altitudinem excrescunt: Larices Gallis* Meleses *nuncupatæ, Abietes* Sapins *dictæ, Sapini* Suiffes, *Platanus Asiatica arbor, Aceres Gallicæ* Plasnes, *Boumeliæ* Fresnes champestres *dictæ, Cerrus,* Drulle, *Quercus, Ilices, Aria, Alni,* Merisiers, *Tiliæ, mares & feminæ, ex quarũ cortice funes fiunt, Cedri maiores, Asiaticæ Sabinæ, & Taurimontis magnæ Iuniperi, quæ fructu nucibus non minore præditæ sunt, Salices, Taxi, Castaneæ, Fagi, Betulæ, Palæ, siue Indicæ ficus, Milaces, Cerri, Cerrosouuari, Sorbus aucuparia, Sorbus torminalis, Sorbus, Palma, Iuglans, Vlmus, Populus nigra, alba, & Alpina, Piceæ, Piceastri, & Pinastri, quos Rheti Gembro appellant, Corni, Cassiæ, & Cupressi. Aliarum verò arborum nonnullæ minores sunt, tametsi etiam in iustam magnitudinem adolescant, quales sunt; Acer crispa materia, & vulgaris acer, Zizyphæ, Sycomorus Ægyptiaca, & Sycomorus Italica,*

aliàs

alias Perlaro appellata. Comarus suapte natura pusilla est, sed ramis expurgata in magnam altitudinem assurgit, quemadmodum etiam Malus punica. Idem faciunt Sanguineæ virgæ albæ, & nigræ, quas alibi Ligustra vocant. Alaterni, & Sanguineæ virgæ rubræ, mediocres semper inueniuntur. Morus alba & nigra vetustate magnæ fiunt arbores. Sic etiam Pyri, Pruni, Persicæ, Armeniacæ & Præcoquæ mali, Napeca, Oleæ, Mespilus, & Cotoneæ, Siliquæ, nonnullis locis mediocres sunt, sed aliis magnæ fiunt arbores. Sed & Lantana, à Lantagine differens, & Zizypha, Oleaster, Ficus, Laurocerasus, Spina nigra, Spina ceruina, Spina polìce, Berberis vulgaris, Spina alba, grossularia, & Spina gatzina, & Fraxini montani Orni nuncupati, Aclades, Aquifoliæ, Laburnum, Staphylodendri, Tamarindi, Myrobalani, & quas Galenus Chrysobalanos vocat, Glans vnguentaria & Acacia Arabica mediocres sunt. Rhododendri nonnullis Cretæ insulæ locis, ad ædicularum trabes conficiendas aptæ, quæ alibi paruæ sunt: istic etiam Ricini adeò ingentes nascuntur, vt scalis admotis conscendi debeant. Coccus baphica non altè excrescit, neque acidus ille frutex, qui vulgo Ribes appellatur. Balsami arbor etiam parua est. Seseli Aethiopicum frutex, quod Narbonensis Prouincia Cachebugade *appellat, semper viret, sponte nascens quibusdam locis apud Orgon & Saloneni petræam. Pyrus ceruina, Rosmarinus, Mespilus aronea, Nuciprunus, Le Guerois & Imbriagosa Autonensis agro Genuensi, paruæ sunt arbores. Sebesten, Punicæ, Corni, Buxi, Styraces, Sambuci, Coryli, Lauri, Persicæ tam duracinæ quàm aliæ, Præcoces, Tinus, Cedri Phœniciæ, Oxycedri, Sabinæ, Phylicæ, Andrachnes, & Viticos; vetustate attolluntur. Anagyris non assurgit, quemadmodum nec Paliurus, nec Rhamnus, nec Halimus, & Iouis barbæ species, quam Georgius Agricola Diospy-*

ron esse censebat, quamq; Heluetij Faulepaum nominãt. Elæagnus lacus Orcomenij à Theophrasto descriptus, ex quo defectu Lupuli fit acrior Cereuisia, nomen apud Gallos inuenit Pimente. Cuius notitiam acceptam referre debemus Valerio Cordo p.m. Germano Erfordiensi, in hoc studio exercitatissimo, perhumano & modesto, qui pro sua singulari beneuolentia (quæ omnibus Germanis vulgariter innata est) cùm in Pomerania tũ in Saxonia nobis eum ostendit, quod manifestum indicium est, sæpe inueniri in extremo Septentrione nascentes plantas, quæ sub ipsa meridie obseruatæ fuêre. Rosæ Moschatæ cùm siluestres tum domesticæ, rubræ, albæ, & virides, Myrti, Coluteæ, Aureæ mali, Poma Adami, Limones, Citriæ, Tamarices, Genistæ, varij generis, Tamarindi, Lẽtisci, Aspalathus, Ceruiprunus, Machalep, Tithymalus dendroides, Arbor Iudæ, nuncupata Fabago aut Siliquastrum, Sfoiarolus, Erica & Phana. Salices, Alni, & Populi inter celsas sunt recẽsitæ: nam quæ pumilæ conspiciuntur, præter naturam tales sunt. Considerate vlmos Vicentino agro, quæ scalas quodammodo referunt in magnam vsque altitudinem: nam ita à rusticis ductæ sunt, vt vites illis maritatæ ad summum vsque conscendant, & in singulis earum gradibus ramos earum cadentes, messem & vindemiam in aëre faciant. Nonnullæ ad agros claudendos & sepiendos aptæ sunt, quarum aliquæ spinosæ, aliæ minimè. Halimus agro Hierosolymitano, & in Creta insula, Tamarices in Ægypto, Squẽdano agro Patauino ad sepes faciendas idoneæ, tametsi spinosæ non sint. Nam quòd hic sepes ex Spina infectoria, Oxyacantha, Pruno siluestri siue spino, & Berberi conficiunt: in Prouincia verò Rhamno, in Thuscia Spina Guatzina, & alibi Rubo; id fit quòd singulæ regiones iis vtantur quæ peculiares illis sunt. In earum albo recenseri possent, inter frutices legitimum Thymum, quod vtraque Lauendulæ

uendulæ

uendula non minus altè aſſurgit, Thymbra à Satureia differens. Arbuſcula eſt Chamæpeuce, quam Lolmo incolæ agro Bergomenſi & Chiauennenſes cis montem Scalam Schiuſernain appellant. Thymelææ & Chamelææ frutices ſemper virent. Hallucinati ſunt qui Semperuiuum agnoſcere arbitrati ſunt: nam arbuſcula eſt, vti & Polemonia. Quædã ſine adminiculo ſubſiſtere nequeunt, quemadmodum Anabaſis, Cardamomum, hedera, Rubus, Smilax aſpera & læuis, Lupus ſalictarius, Amomum, Viburnum Ruellij, & Vitis. Pleræque aliæ ſuum etiam locum hic obtinere poſſent: ſed de iis in Agricultura dicemus, quemadmodum & de Leguminibus (quibus Galli nullum adhuc nomen imponere norunt, ſed ſub oleribus comprehendunt) & de tritici generibus: pro quibus variæ colendi terram rationes inuentæ, & diuerſa aratra cum ſuis vomeribus excogitata ſunt. Vos Galli, qui in hoc ſcriptũ incidetis, quiq; ſuperatis Alpibus in Italiam perueniſtis, ſi quis vos percontetur quare apud Heluetios & Rhetos vixeritis, reſpondebitis pane & vino. Sed quo pane? ex frumento optimo confecto dicetis, quandoquidem illum bonum, candidum, ſapidum & bene elabotum deprehenderitis: & tamen fallemini. An igitur non pudet ignorare quo veſcimini? nam iſtic frumentaceum nunquam ediſtis, imò ne frumentum quidem iſtic ſeritur. Deinde ſi illorum molas ingreſſi eſſetis, lapides conſpexiſſetis deglumandæ ſpeltæ idoneos antequam molatur. Sed molares lapides, molæ & earum rotæ ſuum locum poſt arbores obtinebunt; tum etiam farinæ; inter quas illud magis mirum eſt, bonum panem è caſtanearum farina, noſtri vulgaris in modum, parari, quo Genuenſis littoris incolæ melioris defectu veſcuntur.

PROBLEMA XIII.

Siluestrium arborum quas ali & cicurari posse demonstratum est, nomina.

NE verò celemus ea quæ nos experti proposuimus; en vobis exemplum, quale à Reuerendissimo & Illustrissimo Præsule Cardinale Lotharingiæ, pro sua clementia & insigni humanitate, coram Rege è scheda quadam pronunciatum fuit.

Domine, licet ab eo tempore quo V. Maiestati concedere placuit, vt qui insignia aliqua beneficia ab ipsa acciperent, etiam curarent, Petrus Bellonius Cenomanus sexcentas libras in pensionem annuam obtineret; plurimi tamen in quos postea beneficia collata fuêre, eius decreti nullam rationem habuere. At ille non ignorans beneficia non conferri in viros inutiles, rationes perquisiuit quibus V. Maiestati seruitium aliquod præstare posset: eæ autem sunt, quòd varij generis arborum semina congerere queat, quæ neque in vestris, neque in cuiuspiam alterius hortis, aut totius Galliæ siluis vnquam conspectæ sunt. Et cùm ille confidat, se ea recentia & magna quantitate nancisci posse, quali numero, qualiq; loco V. Maiestati placebit, illa serere & colere spondet. Itaque V. Maiestas non grauetur præcipere Secretariis vestri fisci, vt sine vlla exceptione vestrum mandatum exequantur, secundum eas schedas quas pro singulari vestra benignitate propria manu subsignatas illi dare placuit: vt cùm occasio sese offeret, eo beneficio frui possit quod in illum collatum fuit, & de ea re litteras vbi necesse erit, illi expediant: & spondet rationes se subministraturum, vt nascantur V. Maiestati arbores quarum nomina subsequuntur:

Siliquæ, Gallis Caroubiers *dictæ.*

Suberes, Gallis Liege *nuncupatæ.*

Cocciferæ ilices, quæ infectorium coccum ferunt, Gallis Arbres

Arbres de Vermillon & qui portent l'eſcarlate.

Ilices, Gallis Cheſnes verds & Eouſes.

Cerroſouuari, arbores glandiferæ in Tuſcia.

Macalep *Arabicum, Ceraſi ſilueſtris genus.*

Loti, Gallis Fregoliers *vel* Micacouliers.

Arbuti, Arbouſiers.

Zizypha phœnicea & alba.

Aceres criſpæ quas Theophraſtus Sphendamnos appellat.

Carpini ab oſtriis differentes.

Arbores Judæ, quas Græci vulgò Coucouchias nuncupant, vnde Fabagines & Siliquaſtra dictæ.

Gimber Rhætôrum, Aleues *Gallorum.*

Larices, Gallis Meleſes.

Alaterni, Gallis Daladers, *aliâs* Sanguins blancs.

Tini ſiue Lauri inodoræ, Italis Lantagini.

Platani veræ.

Rhamni, frutices ſpinoſi.

Laburnum, Aubours.

Rhododendri, ſiue Rhododaphnes.

Piceæ & Piceaſtri, Pini ſilueſtris genera inter ſe differentia, & à Pinaſtro diuerſa.

Perlari *in Italia Vulgares, quas falſo nomine Sycomoros nuncupant. Eæ ſunt quas Sycomoros Italicas appellamus. Nam cis-marinis oris nulla legitima Sycomorus naſcitur.*

Anagyrides.

Oxycedri, Gallis Cades.

Phœniciæ cedri, Serbins.

Staphylodendri, Gallis Nez-coupez.

Vitices.

Terebinthi.

Rhus veterum.

Milaci aut Acilaci, Ilicis ſpecies.

Phyli-

Phylicæ, arbores perpetuo virentes, Italis Saluestrille.
Ornitelli, *fraxini montanæ species.*
Suiffes, *arbores Abietibus similes.*

Ad cuius rei experientiam demonstrandã, sua Maiestas expensas in binos viros ad negotium illud perficiendum aptos nobis concessit, quos conquirendorum seminum gratia, in varias regiones, quas illis nominabimus, ablegaremus, quorum singuli in annuam pensionem centum & viginti libras acciperent. Videtis igitur quòd in sumptus rerum propositarum nihil aliud expetamus quàm quod iamdudũ nobis cõcessum fuerat. Quòd si difficultas suborta, in dubium vocaret, an quæ propositæ sunt, nostrum cælum & solum ferre possint; iam nonnullas quibusdam locis adoleuisse, eorum diligentia qui illas semine cõseuerunt, ordine deducemus. Siliquam enim certum est, apud Cenomanorum vrbem horto Toutvoie crescere, eiusq́; magnas istic etiamnũ conspici arbores. Ea est quam Siliquam Ægyptiam nominare oportet, non autem Tamarindos: quas Aegyptij paucas, nec eas nisi in hortis pro re quapiam singulari alunt, quemadmodum nos Aureas malos. Huius Siliquæ, quæ inter eas quæ propositæ sunt primum obtinet locum, fructus à Græcis κεράτιον appellatur, cuius semen sex grana pendens nomen dedit ponderi illi auri quod Karat dicitur. Non minorem censum adfert Genuensis, Sauonensis atq. Villæfrancæ agri incolis, quàm Iuglandes per plana Galliæ. In montium decliuibus atque radicibus petroso loco nasci gaudent, marisq́; littoribus, atque etiam in mediterraneis, tanta abundantia magnas siliquas, quæ eius fructus sunt, proferentes, vt in hordei, fœni, & auenæ penuria, asinos, mulos, & equos illis alant. Sed dum eas mandunt, semina in præsepiis remanent, quæ nisi à nobis admoniti, colligere non consueuerant. Inde fit vt difficile non sit futurum, Siliquæ semina nancisci; quandoquidem

certissimus nonnullos eius regionis incolas plus quàm viginti eorum libras in singulos coronatos daturos. Suberis, Milacis, & Ilicum glandes sola vecturæ expensa (quæ leuis est) constabunt; vt testimonio esse possunt quas Bayona adferri iussimus. Sed nunc sanè in siluis haudquaquam conspicerentur multis huius Regni locis, quemadmodum in Sable Andegauensi agro, & apud Cenomanos, nisi nostri maiores aliunde glandes quas istic consererent, adferri iussissent. Eadem ratione adoleuerunt quæ in Moulins horto, Borbonensi ducatu conspiciuntur. Cerrosouuari proximè nos impulerũt vt Tusciam peragraremus, earum conspiciendarum causa; istic enim frequentes sunt, effeceruntq; vt ardente bello, per media hostium præsidia trãsiremus, dum eius glandes quæreremus: nam Ducis Florentini fauore freti, cùm animaduertissemus in ipsius hortis cum aliis arboribus non inueniri, Senensibus, & Caprayе incolis persuasimus, ab ipsius Illustrissima Excellentia missos, vt tenellos eius frutices erueremus, eosque deferremus in Portum Herculis, vt inde mari Pisas transueherentur in simplicium hortum. Sperabamus tamen (si fortè capti fuissemus) leuiùs nos tractandos à Principis ad literas promouendas adeò studiosi ministris, quàm à Theonis Villæ militibus, qui proficiscentes in Metensem vrbem nos ceperũt; quibus nos oportuit maiorem redemtionem persoluere quàm pleriq. opulenti: cuius rei testimonium præbere posset Vannensis Episcopus, qui diu Regis in Belgica legatus fuit; is enim me præsente suo fratri Domino de L'Aubespine dixit, Episcopum Atrebatensem illi retulisse, me sine redemptione dimittendum fuisse, si tam longo tempore captum resciuisset. Hoc igitur loco illi gratias ago, & nobili cuidam Viro Dn. de Hammes nuncupato, qui in scientiæ mei Ronsardi gratiam liberaliter persoluit reliquam quæ pro mea redemptione numeranda supererat

pecu-

pecuniam. Conspecto igitur sine magna difficultate Cerrosouuaro in Senēsium maritimis, & eius glandibus collectis, diuertentes ab itinere quod ad Portum Herculis ducebat, & versus Grosseto & Casanouola redeuntes, Romam vsque illas pertulimus, atque Reuerendissimo Illustrissimoque Cardinali Bellaio obtulimus. Videte igitur quàm nullo negotio nullisque sumptibus Cerrosouuari glandes haberi poßint, vel Montalsini, vel Grosseto itinere; cùm certum sit, singulis ferè hebdomadis naues ex portu qui ad ostia fluminis Ambronæ est, soluere, quæ in Prouinciam vsque transfretent. Nónne conspicimus craßiores illas castaneas Marrons *Gallis dictas, in Belgicam, Hyberniam, Angliam, Scotiam & Daniam vsq. transuehi, & istic nasci si serantur? Non minus facilè ergo comparari possent supradictarum omnium glandium genera, si quis hanc prouinciam in se susciperet, imò & Platiphylli glandes, cuius circa Troiæ ruinas & in Lemno tanta est copia.*

Arboris Macalep appellatio confirmatur ex eius seminibus quæ in Aromatariorum officinis venalia habentur, quibus nonnulli ad abluendas chirotecas quas odoribus imbuere volunt, vtuntur. Nomen est ex Auicenna desumtum, quod etiam eiusdē arboris semini Galli tribuunt; horum seminum suis nucleis exemptorum selectorumque pondo vili admodum emi deprehendet, qui ea in Aromatariorum officinis perquiret. Si igitur ipsorum seminum suis putaminibus exemtorum vile est precium, viliores adhuc erunt nuclei. Multæ regiones inueniuntur vbi sepes ex ea conficiuntur, quemadmodum Vrbinate ducatu & Sabaudia, vbi Putie *nuncupatur.*

Loti sexto loco propositæ, quam Galli fregoliers *appellant, fructus adeò facilè adquiri potest, vt eo iumenta onusta habere possimus ex vicinis Turnone locis, vbi frequētissima nascitur, pro solo vecturæ precio. Huius vastæ*

conspi-

Conſpiciuntur arbores ad Zueka Venetorum, quas Bagolaro nominant. Binæ etiam huius magnæ arbores ad fontem Salonis petreæ, extra portam naſcuntur, memorabiles ob vetuſtatem & celſitudinem, iis fortaſſe ſimiles quas Plinius tantopere commendat, de Romanorum diuitiis agens.

Præcipi etiam poſſet, vt vnedones exſiccarentur in Viuarenſium ducatu & ad S. Spiritus vrbem, variisque aliis locis ad Rhodanum ſitis. Si quis verò arbuſculas cum ſuis radicibus erutas deferendas curaret, ſine magna difficultate id efficere poſſet. Experimento autem comprobatum eſt, facilè noſtrum clima ferre poſſe. Elegans enim & præalta in Dn. de la Bourdaiſiere horto inter Lauros alitur in prædio quod apud Turones eſt, adeò Lauris ſimilis (nam perpetuò etiam viret) vt pauci, niſi diligenter obſeruēt, dignoſcere norint. Si igitur is cui curæ fuit vt eò transferretur, contemſiſſet, nullam nunc voluptatem adferret earum ædium incolis.

Ad Zizypha quod attinet, non deerunt qui quinque & viginti eius fructus, nucleorum ſelectorum libras pro ſingulis coronatis dent, qui Romanorū more conſeri poſſint; nam & illi eos terræ mandare conſueuerunt: noſtrum autem aërem ferre poſſe, ſatis indicāt quæ in multis hortis conſpiciuntur.

Aceres criſpæ in montium ſuperciliis inueniri poterunt diligentia ſupradictorum hortulanorum ſuæ Maieſtatis, quemadmodum & alia varia arborum genera, quarum nulla hic ſit mentio, vt nec Abietum, quarum ſemina diurno duorum ruſticorum labore, tanta quantitate adquiri poterunt, vt arborum centena milia (ſi quis totidem deſideraret) inde naſci poſſent.

Aleues *Pini ſunt genus, minus duro ſapidioreq́ nucleo quàm vulgaris. Ruſtici in Rhetia eo veſcuntur, & quatuor duntaxat aſſibus Gallicis quadrantal vendūt,*

itaque paruæ, præter vecturam, in eius fructibus adquirendis faciendæ erunt expensæ: nos verò dum istac iter faceremus vnico coronato tantam illius quantitatem emimus, vt ei ferendæ vix equus sufficeret. Sed rem admodum vilem esse oportet, quæ sua vectura digna non censetur. Posset etiam viciniore loco inueniri: nam quinque aut sex dispositorum equorũ à Lugduno stationibus nullus est rusticus, præsertim apud S. Andreã, qui eo non vescatur, atque in ædibus adseruet. Memoria autem repetens suauitatem gustus huius seminis, quo etiã multi pauperes rustici saturari possent, si nostræ Galliæ opulentiores nonnulli id rescirent, multoties optaui, atque etiamnum opto, vt illius plantæ per Cretæ montes adeò vulgaris, Polytrica nuncupatæ Asparagos, iis qui nullis sumtibus parcunt quo palato seruiant, degustandos præbere possem, ad ipsos instigandos, vt eam in suis hortis nasci curarent: nam sat scio, & siluestres & domesticos Asparagos præ illa contemnerent. Sed en videtis vt multarum rerum census pereat, quoniam eas in vsum perducere non nouimus.

Larices Ambrunensi territorio & circa Moriennam adeò frequentes, nullo sumtu comparari poterunt. Eius fructus Cupreßino minor est, tum ipsa nuce tum semine, attamen eius integrum plaustrum (si quis id negotium susciperet) vix asse Gallico constaret. In ea colligitur Manna, & crassior Terebinthina, atque Agaricum: tanta nunc in Rheticis alpibus eius est frequentia, quàm Plin lib. 16. cap. 39. *vnquam antea fuerit, atque adeò iisdem locis, vnde Tiberius Cæsar Romam aduehi iussit, ad Naumachiarium pontem concrematum restituendum.*

Qui ligna vnde ignis apud S. Spiritum vrbem struitur, obseruare volet ex proximis siluis delata, nihil frequentius Alaterno inueniet, qui & ad Thermas Romanas & sepibus eas cingentibus frequens est. Lucenses sua lingua

lingua Iletro, *Marchionatus Maza & Genuensis agri atq; Venciæ incolæ, quemadmodum & qui in Valle Ariola habitant,* Glitro.

Ducis Florentini in Castello siluulæ Tino virent, suis cæruleis baccis onusto; imo Reuerendissimi Cardinalis Bellai hortus eo cinctus est.

Vinetum quoddam Romæ adhuc exstat quod à Platano nomen desumsit: nam ex ea reliquæ Platani quæ Romæ sunt, si verum perhibent, originem sumsere, quandoquidem ramis facilè propagatur. Si igitur tantã authoritatẽ, qualis memorata est, apud Arbores inuenimus, eam ipsa re nũc demonstrare hic debemus. Igitur ô Platane, quæ in Asiæ vallibus sponte nasci voluisti, frigidiore sanè aëre quàm noster est; quid oberit quo minus te habere possimus? speramus tamen te adeò agrestem non fore, quin te frui queamus, tametsi ne millesimã quidem sumtuum partem faciamus, quos vnicus Romanus ciuis præstitit, quando cis mare aduecta es: nam quandoquidem te nunc semine natam habeamus ad quintum vsque folium, te hieme conseruari posse confidimus. Quòd si duodenas, eadem facilitate & millenas habere poterimus.

Vix frutices apud Antipolim & Forolinium, totáque ferè Narbonensi prouincia, Rhamno frequentiores inueniuntur.

Laburnum, quod Galli Aubours vocant, adeò abundè nascitur omnibus montibus atque alpibus D. Claudio, Chambery, & Lausannæ vicinis, vt rustici palis ex eo confectis suos agros sepiant, quoniam materies est incorruptibilis. Iam in nonnullis hortis vulgare est, sed non sine errore Cytisus nuncupatur (aliunde enim Cytisi semen nobis comparauimus:) florem habet cubitalem, flauum, quem apes nunquam attingunt. Ex eius materia fiunt arcus nigri, tergore albi.

Rhododendri nunc vulgares sunt multis Galliæ locis,

cuius rei exemplum præbere potest Abbas Valentinus, vir magnæ eruditionis & doctrinæ, qui apud Pictones in suo horto, plurimis raris rebus instructißimo, plurimas alit.

Piceæ in montibus frequentes sunt, & etiam Tararæ monte, omnium qui Lutetia Lugdunum proficiscuntur oculis subiectæ.

Piceastri sunt ij qui strobilos Pinis domesticis minores ferunt, quorum integræ siluæ apud Ramatanelã Prouinciæ Narbonensis, vbi Chamelæa à Prouincialibus Garoupe *nuncupatur. Est & alterum Piceastri genus admodum frequens apud Maßiliam, & Aquas Sextias, & apud Gulam, imò integræ sunt eius siluæ in Domini Præsidis Destrets dominio.*

Paliuri circa Veronam adeò frequentes sunt, vt vineta & arua iis claudantur & sepiantur. Tusci Marouques *nominant.*

Oxycedri apud Ourgonẽ nascuntur, ex quibus oleum fit quod de Cade *cognominant. Primùm istic albos carbones conspexi, ex Oxycedrorũ stipitibus conflatos. Qui Sarsanam Genuensi agro peruenerit, & inde vltra Vencam arcẽ in Marchionatu Mazano transierit, Oxycedrorum siluulam ingredietur, apud Montignosam castrum Lucensium, non procul à mari, quorum fructus auellanis craßitie non cedunt. Cardanus Cedrorum differentiam non intelligens, libro De rerum varietate, considerare debebat Cedrelatem ab Abiete & Cedro denominationem habere (nam hæc parua Cedrus baccas fert, eam ob causam Baccifera cognominatur, at altera conifera) vt nomẽ ipsum testatur; siquidem Elate Abietem significat: itaque Cedrelate Gallicè reddi posset* Cedre-sapin. *Sed ipsius verba impugnabimus in nostra stirpium historia.*

Ingredienti hortũ simplicium Pontificis Romæ, Anagyris

gyris fit obuia, quam D. Scipio Pontificis simplicista in Beluedere, semine natam aluit, & ex illa integram sepem construxit. Sed Venetiis si quis eius semen nancisci cupit, Aromatariorum officinas accedat, & Fabam inuersam petat; nam istic hoc nomine vocatur, atque è Creta defertur.

Cedrus Phœnicea, Oxycedro, aut Iunipero rubro similis est. Serbin Aueniononensibus vocatur: sed Ragusæi non sine errore Sabinam esse censent.

Staphylodēdri fructus, Nezcoupez Gallis dicuntur, ex quibus sphærulæ precariæ fiunt; loco vbi sponte nascuntur, vix vno asse singulæ libræ veneunt.

Vitices ad Rhodani ripas & ostium vbi in mare influit, inueniuntur, cuius etiam semina in officinis venduntur.

Rhus in solitudinibus Montelimar & Auraicæ vicinis ad Rhodanum crescit, cuius semina in Pharmacopolarum officinis venalia sunt.

Terebinthi semina facilè ea quantitate adquiri poterunt, qua cameli onerari queant: nam Halep, Damasci, Antiochiæ, atque totius Syriæ incolæ iis cum pane vescuntur: viciniore tamen loco montes sub Turnone ad Rhodanum ea obsiti sunt.

Phylicæ ad portum Lespetie Soudre vel Sondre nomen obtinent, & agro Romano Saluestrille, cuius tanta est abundantia, vt cùm proximè vrbs aduersus Hispanos muniretur, fasciculi quibus propugnacula firmiora redderentur confecti, magna ex parte constarent Saluestrille ligno. Nonnulli in Prouincia appellant Pincerfi, & in Rochabruna apud Lespetie Pinceruin.

Ornitelli Italorum Ornus Latinis, pumila fraxinus est, in montibus nascens, quæ & ὀρεομελία dicitur, ad vulgaris fraxini, ex qua hastæ & venabula fiunt, differentiam, quæ βυμελία appellatur.

Perlari *Italicæ sunt arbores, à Loto, quæ* Bagolaro *dicitur, diuersæ. Alij falso nomine Sycomoros nominant. Vix vllus est agro Ferrariensi qui in suis hortis nõ alat: Sed & Venetiis, Bergomi, Veronæ, & Romæ nonnullis locis inueniuntur.*

Suiffes *Abietis species est, strobilos proferens deorsum propendentes, cõtrà quàm in Abiete, quæ erectos & sursum spectantes habet. Ea arbor frequentissima est circa Tigurum & Bernam. Ea est quæ pro Abiete fœmina intelligi debet; Montis Aiguebelette pars quæ Chambery spectat, illa etiam onusta est.*

PROBLEMA XIIII.

Præcepta iis qui hac cicuratione in campestribus & planis vti volent, siue ea sint in insulis, siue in mediterraneis, accommoda.

VIDETIS *ergo toto eo scripto quod Regi oblatum fuit, nullum arboris vulgaris nomen contineri, quæ in campestribus nostris siluis nascatur; neque etiam plurimarum aliarum nomina, quas tamen facilè nancisci possemus, si necessarium esset: sed neque inserta fuêre nomina multarum aliarum quæ nimis difficulter educari possunt, licet magna quantitate variis locis reperiantur; vt Limones, Citriæ, Poma Adami, Punicæ, Pistacia, Oleæ, Lentisci, Cassiæ, Palmæ, Palæ: non ignorans ista cicurari nõ posse, nisi maiore labore. Neq. istic fit mentio aliarum multis iam locis vulgarium, vt sunt Cupressi, Lauri, Aceres latifolij, Sabinæ. Vt ergo intelligi queat quænam arbores sint nominatæ, & qua ratione facile erit cuiuis exiguo sumtu earum originem habere; docebitur, vt qui desideret, non modò libras, sed modios, & culeos plenos, atque, si opus est, integra plaustra habere possit. Si igitur sine difficultate, paruoq; adeò sumtu singulorum generum magnam quantitatem nancisci posse certum est, & omnes in seminariis ali queant, siue ea in ligneis capsis, siue in fi-*

in fictilibus, siue in areolis fiant plana terra, quemadmodum sponte in siluestribus nascuntur; quid oberit quo minus promissa præstari queant, si necessarij homines adhibeantur? Sed quis tacere queat, nec obiiciat Magnatibus qui possessiones suas in planis & campestribus obtinent, quòd maiore industria arbores alere non norint quàm Populi & Salicis perticis terræ infixis? quasi verò Fagi, Ostriæ Vlmi, Fraxini, Aceres, Corni, & similes in proximis siluis nascentes, fructus & semina non præberent, quæ facilè ali possint? Si verum est tantam esse ligni penuriam & caritatem in insulis, in Scotia, & aliis plerisque regnis, vt fœtido carbone fossili ignem struere cogãtur, cùm tamen agris inutilibus & incultis abundent; hinc discere poterunt qua ratione eos vtiles reddant, modò sibi comparare non pigeat quæ illis ostenduntur. Sic etiam vsui erunt ista præcepta L'Armor incolis, vt vicinorũ suorum L'Aarguet facultatibus iuuari queant. Docebuntur etiam quòd non modò per flumina Allier, Rhenum, Rhodanum, Ligerim; sed & per alios amnes, earum arborũ, siue Abietum, Fraxinorum, Picearum, siue aliarum semine naues onustas, à rusticis montium accolis comparare possent: vbi rustici Faginam glandem æstate colligunt, ex qua oleum in quotidianum vsum exprimunt; qua glande integra naues onerari & vili precio emi possent.

Nec verò ignoramus, quin soli natura cæli naturæ respondere debeat, pro stirpis natura & ingenio; & eandem esse de plantis & animalibus rationem: nam exempli gratia, nulli cameli, nulli bubali, in his regionibus viuere conspiciuntur, qui tamẽ in aliis admodum sunt vulgares. At hîc nõ reperiuntur, quoniam harum regionum incolis non sunt in vsu. Aristoteles scripsit asinos in Gallia propter frigora non viuere, eos tamen Gallicum aërem probè ferre constat. Sic etiam planta quæ colenda venit,

vtriusque particeps esse debet, nempe iis locis vbi sponte nascitur. At hic dum de earum cultura sermonem instituimus, docemus qua ratione cogendæ, vt nostræ voluntati obsequentes sint, atq. illas conseruando, & molliter fouendo, voluptatem & vtilitatem ab ipsis accipiamus; vt aliàs in Agricultura pluribus demonstrabimus, secernentes eas quæ ramis pangi possunt, hiememq; ferũt, ab his quæ frigoris iniuriam fugiunt, atque earum inserendi & adulterandi rationes edocentes. Itaque hoc loco minimè cõstituimus disceptare de soli natura, plantarúmve causis, aut ipsarum & cæli temperamento, quemadmodum nec de earum abundantia & defectu, sterilitate & fœcunditate, neque ad quem vsum sint aptæ. Hic addi posset, diligentem hortulanum eniti, vt singularia quædam opera ex plantis conficiat, vtq; res parui momenti admodum insignis appareat. Conspiciuntur *in Anglia pergulæ ex ligustro tam affabrè factæ, vt ex ligno ab insigni artifice confectæ videantur, sub quibus areæ ad globorum ludos sunt. Romæ sunt horti, vbi ex eadem planta, & animalia & triremes tam industriè effictæ sunt (præsertim in horto nobilis Equitis Romani Domini Stephani Bouphalo) vt & remi & malus, & gubernaculum & vela dignosci queant: similia etiam ex Myrto; cuius rami ita ducuntur, vt eius rei similitudinẽ quam exprimere volunt, referant; veluti hominis equo insidentis, & hastam manu tenentis. Quisnam, obsecro, in his regionibus adhuc conspexit parietes hedera, lauris, punica malo, ligustro, & similibus quæ nunc nõ succurrunt, ita tectos, vt aulæis ornati videantur? aut caueã hedera tectã in medio horto, qualis est Patauij Cardinalis Bembi? Quis igitur nostros homines prohibeat, quando in suis hortis deambulacra instituunt, quo minus ea integãt hedera, vt Itali? eas autem sepes intelligo quæ deambulacra vtrinque claudunt, quas Itali Spaliere, Galli* Acoudouars, *aut*

Espaul-

Espaullieres vocãt. *Sed hæc exigua ſunt præ iis quæ antiquitus Romæ fieri ſolebant: nam quis vnquam aues, animalia, atque elegantes picturas Cupreſſi arbuſculis imitari tentauit, vt veteres Romani? Cur autem? quoniam non experimur. Genuenſes nunquam ædificant, quin foramina in muris relinquant, ad capparum non ſpinoſarum radices excipiendas, ex quibus magnũ quæſtum faciunt. Sed hæc omnia præter institutum, de quibus in Agricultura. Attamen ne quis fallatur, non ignoramus quaſdam arbores, frutices, & herbas ea quantitate minimè inueniri vt iis vti poſſimus, niſi ſilueſtres propter loci commoditatem vbi faciliùs proueniũt quàm vrbanæ quouis loco: nec etiam ignoramus, ſolum quod coli poteſt, illi præſtare quod ad paſtionem negligentia quadam relinquitur. Sed in campeſtribus & planis alia eſt ratio: nam quæ loca deſerta relinquuntur ad animalium paſtionem, nihil aliud alere poſſunt quàm quod natura ſoli illis concedit, niſi ſeminario iuuaretur. In his verò rebus magna eſt plebis difficultas, cùm & in vrbibus, lactis, pro ratione pagorum vnde adfertur, fiat delectus: quaſi autem dimidij miliaris à pago ad pagum diſtantia, lac melius aut deteriùs redderet; tanti momenti eſt etiam in rebus minimis credulitas. Inde accidit vt quædam loca, lacte carentia ἀγάλακτα nuncupẽtur. Nam licet Cato paſtionis cenſum agriculturæ cenſui prætulerit; credibile eſt, eum loqui de iis locis vbi tanta eſt ſoli abundantia, vt coli nequeat, vel propter incolarum deſidiam, aut loci incommoditatem & naturam, quæ adeò ſilueſtris eſt, vt ea quæ ſua ſponte proferre gaudet, prouenire permittendum ſit, atque omnis eius cura abiicienda. Conſpicite etiam nunc Anglos apud Rhetos negociantes, & in eorum montibus, Taxi & Laburni arbores cædentes, quas certa longitudine in aſſulas findentes in ſuorum arcuum vſum, in faſciculos deinde colligunt, atque lacu Valſtatenſi*

tensi cymbis ad Rhenum vsque deuehunt, & deinde secundo Rheno descendentes in Angliam vsque deportāt, vbi arcus demum conficiunt. Cur igitur earum arborum semina non haberent, si ea secum deferre constituissent? Guaiacum & Brasilianum lignum, aliáque similia, peregrinis & procul dissitis regionibus delata, magni & quotidiani vsus, istic spontè & sine cultura nascuntur: sed arbores suprà propositæ, & quarum enutritio facilis promissa est, commodiùs postea declarabuntur: quod ex professo dictum est, ne id secretum silentio obtegeremus: nam quemadmodum iā eius rei experientia facta est, videlicet vt seminariis arbores propagentur & alantur: sic etiam facilitas earum semina adquirendi postea probabitur.

PROBLEMA XV.

Ignorantiam & negligentiam Colonorum nostri temporis, argui ex scientia & diligentia veterum Agricolarum.

HVIVS *negocij caput est, ne expensarum faciendarum rationem doceamus, sed potius quo pacto vtilitas, quæ primarius scopus est, percipi possit. Earum rerum, quæ locis vbi siluæ ceduntur, etiamnum obseruatur experientia, testimonij instar esse poterit, & tanquam sufficientem omnibusq; rusticis iam perspectam probationem suppeditabit; nempe quod semper arborem aliquam tanquam matrem illæsam relinquant, quæ semina suggerat, è quibus similes his quæ cæsæ sunt arbores emergant. Vitio autem minimè dari potest quibusdā qui arbores prorsus eruunt, ad sementem eodem loco faciendam: nam id fieri intelligendum est, vbi siluæ abundant, aut nimiæ sunt: nec ea ratione improbatur lex quæ iubet nullas arbores cædi, quin prius aliæ istic educatæ sint. Ex nonnullorum recentiorum scriptis quispiā existimare posset, omnia adeò nunc plana & elucidata esse, vt maiores nostros longo interuallo superemus, præsertim in agricultura. Sed*

demon-

demonstrabimus (licet præter huius instituti rationem) nos præ illis admodum crassos rudesq; colonos esse. Exstãt in Prouinciis edicta publica, vt iuxta vias regias Vlmi plantentur. Leges quidem sunt auctoritate prœditæ, sed in agricultura non magni vsus: nam longè præstaret rusticos edocere rationem eas educandi. Quid aliud id sibi vult, quàm, vt vulgari prouerbio Gallico dici solet, Diuum Petrum detegere, vt tegatur Diuus Paulus? hoc est, arborem è loco vbi sponte nata est, & vbi optimè adoleuisset, eximere, & in alium locum ad cicurandũ transferre, vt istic pereat? Exstat insignis Latina inscriptio supra fontem in Vineto quodam Romano magnifica pollicens, nempe hortum instructum esse plurimis varij generis arboribus: attamen nihil istic conspicitur quã vulgata per eam regionem instruendorum hortorum ratio. Perinde faciunt qui templa spoliant ad prædium aliquod rusticum exornandum, ac recentiores quidam interpolatores, qui maiorum suorum centonibus sese amicientes, tandem inopia deficiunt. At venerandi antiqui longè aliter: nam eam constantiam & diligentiam in agricultura præstabant, quam nostri vix imitari queant. Audite quid dicat Plinius: Vlmorum, prius quam folio vestiantur, samara (*ea est Vlmi semen*) colligenda est circa Martias Calendas, cùm flauescere incipit. Deinde biduo in vmbra siccata, serenda, densa in refracto, terra minutatim super cribrata, crassitudine quæ in Cupressis: pluuiæ si non adiuuent, riganda. Disserendæ ex arearum venis post annum in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamque partem. *Sed parum est Vlmorum serendi rationem docere. Audite quæ idem de Populis dicat:* Populis, *inquit*, eadem ratio semine, qua Vlmos serendi; transferendi quoque è seminariis eadem & siluis. *Sed an non nostri ridẽdi occasionem præbuissemus, cùm docemus rationem Alnorum, Vlmorum,*

Plin. lib. 17. cap. 11
Sed diligentius adhuc Columella lib. 5. cap. 6.
Pollicari scilicet, aut vt Columella, duorum digitorũ.
Eodem cap.

rum,

rum, Populorum & Salicum seminaria faciẽdi, nisi probassemus veterum nostrorum Doctorum esse inuentum? Quæ facilior certiórve comparatio eius rei quæ proposita est in vlmi aliarumq; arborum seminariis conficiendis inueniri potuisset, quàm eius experimento qui gloriatur se prolem præstare posse vt habeat, qui alioqui sterilis sit? An non ad eam rem necessaria erit loci præparatio ad excipiendum semen & obstacula tollenda? Si quis adeò impatiens est, vt nullam moram ferre possit: tamen etiam inuito ferenda erit, cùm non sit ignotum id quod primo anno absolui nequit, subsequente posse, vt ex iis liquet qui multa animantia se posse consequi desperant; nam intelligimus boues, sues, oues, equos, & eiusmodi alia animalia ex Europa in nouum Orbem delata, tandem adeò multiplicata, vt nimia abundantia etiam illis sit molesta. Considerate qua tolerantia, & quanto tẽpore nostri paruuli educandi sint. Integro ferè anno in vtero gestantur, antè quàm nascantur, & iam nati tam multa sollicitudine & cura egent, dum tollũtur, vt perpetuò ferè sit circa illos versandum. Sed præter hæc, mille adhuc impedimenta in iis conseruandis & alendis occurrunt. Sic licet in huius culturæ ratione facilitas adsit, tẽporis tamen opportunitas expectanda est, locus præparandus, & cæli etiam temperies siue calida siue humida auxilium subministrare debet. Et tandem accidet, vt quemadmodum ædes numerosa sobole ita implentur, vt alter alteri impedimento sit, atque temporis successu nepotes accedant frequentiores quàm interdum cuperemus: Sic etiam colono, vt alias proles conspiciat è suis seminibus natas, adeò numerosas, vt suis vicinis eas distribuere cogatur, nec opus sit aliunde eas accersere, quinimo tandem multas etiam eruere, vt reliquæ iam rariores factæ, commodiùs adolescere & auctiores consurgere queant, necesse erit: nã tempore sensim labente, tellus minimè otiosa perpetuò producit,

dit, nec deterior aut magis effœta idcirco redditur, sed ipsa semper pubescente, ea quæ profert senescunt. Ad seminaria in siluestribus facienda, siue locus muris cinctus sit, siue siluosus, siue campester, aratro duntaxat terra vertenda erit, non autem ligonibus, vt quā minimum sit impendij. Mira est hominum ignorantia, qui è suis operibus vtilitatem quærētes, viuaria in tam amplam longitudinem muro concludere quidem norunt; attamen quibus ea explere possint non habent, nisi ab iis accipiant qui vix millesimam partem soli quod isti muro incluserunt, possident. Eam ob causam pauperes seminaria conficientes, in opulentorum desidū, & rem domesticam male curantium vsum nati plerumque sunt. Sed quos nunc obsecro vmbraculis frui suis ædibus vicinis, aut viuaria probè consita obtinere videmus, nisi eos qui curam & diligentiam in ea re adhibuerunt? Tædio, omnis boni hoste, multa præclara opera impediūtur. Nam vt singuli præsentibus fructibus vti vellent, sic assem præsentem habere malunt quàm aureum coronatum diutiùs expectando: aliter tamen sentiendū in huius culturæ pertinacia, neque temporis mora quenquam afficere debet; quandoquidem etiam nepotum habenda est ratio.

PROBLEMA XVI.

Quo anni tempore paranda sint necessaria ad siluestrium arborum culturam.

PLERIQVE fatentur arbores quarum fructu vescuntur, ab auibus habere consitas: nam & Iuglandum potissima pars, quæ ex vineis eruitur, à cornicibus istic sata fuit. Sic etiam Sturni per deserta conuenientes, occasionem præbent vt multi istic oleastri nascantur ex Oliuarum nucleis quos cum excremenis eiiciunt; hi deinde in oleas insitione cicurantur. Idem contingit multis locis in ipsis etiam turribus, vbi Turdi & Merulæ excernunt, vt nuclei integri remanentes, & istic germinantes, in ar-

in arbores deinde adoleſcant. Quis ignorat noſtras Cupreſſos & Lauros, aliasq; ſimiles in noſtris hortis nunc vulgares, è ſilueſtribus originem habere? Quis vnquam credidiſſet Roremmarinum adeò tractabilẽ fore, vt ſemper vireſcens, hortos claudere queat, & omni loco proueniat, vbi ſata fuerit? In memoratarum rerum conſiderationem, quæ duntaxat ſeminũ conquiſitione difficiles ſunt, etiam prouiſum eſt ne quid deficiat. Itaque docebimus, quando iam enatæ erunt, eas conſeruandi rationem neceſſariò ſequi debere. Idem accidit ei qui ſuprà memorata ſemina habere vellet, ac illi qui vuas aut nuces decerpere: nã ſi vineta accedat antè quàm maturæ ſint vuæ, agreſtam duntaxat inuenit; ſin ſeriùs, iam putridas deprehendit: ſic de nucibus, quas ſi præcocius decerpas, virides ac molles; ſi verò tardiùs, putamina duntaxat in arbore inuenies. Et quemadmodum annus vnicam æſtatem habet, ſic vnicum ſemina colligendi tempus eſt, & vnicum ver ad ea ſerenda. Quiſquis igitur ſtato tempore non aduenie, nempe autumno, ſibi in proximum annum exſpectandum eſſe ſtatuat. Ne omnibus quidem Regis, aut Cæſaris, imo etiam Turcarum Imperatoris facultatibus vnica ſeminum Pinaſtri, Laricis, Abietum, & ſimilium vncia æſtate redimi poſſet: cùm tamen illorum emundatorũ ea quantitas qua equus onerari queat, minoris quàm aureo coronato redimi poſſit autumno, ſi quis tempore in hanc rem incumberet: nam cùm in ſilueſtribus, & abundè naſcantur, nullum niſi in iis colligendis ſit impendium. Inde fit vt oportunæ tempeſtatis meminiſſe oporteat qui ſuas res commodè peragere velit. Legitimum ſerendi tempus eſt ver: eſt tamen & aliquod diſcrimen, ſecũdum vulgare prouerbium, quod omnia tempus habere nos monet. Sic etiam pleraque ſemina germinare non videmus niſi ante hiemem conſita. Sed quemadmodum Bellum arma explicat, omniaq; perturbat, diruit,

ruit, & corrumpit, & agriculturam cessare facit: sic pax ædificat, restituit, leges stabilit, lites dirimit, difficultatésq. earum rerum quarũ demonstratio in contẽplatione consistit, discutit; quo tempore vera est agricolãdi occasio: nam quemadmodum dictum est, cùm omnia tẽpus habeãt, Colonos requirunt qui ea dirigant, etiam in hac cultura quæ tantundem belli quàm pacis vsibus necessaria est, & tantundem voluptatis quàm quæstus adfert. At quis nescit, quòd vt natura non est formosa, nisi ob operum suorum varietatem: sic etiam rerum rusticarum pulchritudinem à sola diuersitate quæ oculis obiicitur, procedere? Deinde quî consistere potest ea diuersitas, si vtilitas ab ea seiungatur?

PROBLEMA XVII.

Non fore difficile, Cedros iis pares quę in Cilicia & Syria nascuntur, atque alia pleraque arborum genera, etiam sine impendio educare, si quis id negocium suscepisset.

DISCEPTATIONES de hac Cultura, comparari possunt cum iis quæ de Architectura fiunt: nã quemadmodum Architectus vel loco difficili vel plano exædificans, ad loci naturam sese accommodat; sic etiam Colonus. Vt item ineptus censeretur Architectus qui vbi ligna desunt, & latomiæ abundant, lateribus excoquendis operam daret: sic etiam non cõueniret censum & pulchritudinem labore difficili comparare, cùm aliàs facilè adquiri possint. Sed vtrumque & loci naturam, & Architecti ingenium, sequi necesse est. Nam & Principes viri apud antiquos, mercatores habebant, qui nauibus ad id fabrefactis marmora cùm porphyritica tum serpentina vndique conquisita conuehebant, ad sua palatia Romana exornanda, neque latomiis suis, neque lateribus vti volentes. Illorum etiam exemplum sequi possent, quì suis prædiis rusticis exornandis per agriculturam incumbunt.

cumbant. Nam qui ſeminaria conficiunt ex earum arborum generibus quæ in proximis ſiluis naſcuntur, contemnere videtur ſingulares eas arbores quas aliunde habere poſſent, & quæ magnum ornatum ſuis prædiis adferrent. Et ne iam dicta repetamus, cùm breuitati ſtudeamus, certum eſt Zizypham albam quæ nunc vulgaris eſt in multis Franciæ hortis, quæq; à vulgo Oleaſter perperam nuncupatur, aliunde aduectam eſſe; mirum tamē eſt in Italia non conſpici, hortumq; Florentinum & Piſanum & Patauinum ea carere. Plinius Zizypham Cappadociam nominat lib. 21. cap. 9. Tranſeat, *inquit*, Oratio ad eas coronas quæ varietate ſola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore conſtant, aliæ folio. Florem eſſe dixerim Geniſtas (namque & iis decerpitur luteus) item Rhododendron: item Zizypha quæ & Cappadocia vocātur; his odoratus ſimiliſq. Olearum floribus. *Sed quis nobis auctoritatem iſtud aſſerendi dediſſet, niſi ab ipſis Cappadocibus edocti eſſemus? Conſiderate illum aptè dixiſſe eius florem odoratum, ſimilemq; Oleæ flori. At cùm eius folia ſingulis annis ſint decidua, Oleaſter eſſe nequit. Verùm de his commodiùs alio loco. Sic etiam Sabina è montibus originem traxit: quæ licet iā omnibus hortis vulgaris ſit, in Olympi montis Phrygiæ vertice nulla eſt arbor frequentior. Atque ſi earum quæ apud nos conſpiciuntur ſtirps exſtincta eſſet, è ſilueſtribus eam reſtituere non eſſet difficile; quandoquidem maritima itinera commoditatem ad eam rem præberent. Quemadmodum igitur hoc Sabinæ genus ramis propagatum eſt, ſic & alterum poſſet, cuius veteres toties meminêre, & tanta abundantia ſponte in Aſiæ montibus naſcitur, quanta primùm in Olympo. Accommodetur hoc exemplum ad reliqua arborum genera. Poſſemus autem etiam his plura polliceri, quæ in ſcheda Regi exhibita contineri diximus, ſi de rebus longè petitis quæ-*

ſtum

ſtum ab aucupibus ſiue aliis mercatoribus factum in exemplum adduceremus. Nónne oportet aucupes in Septentrionem, & Meridiem, Occidentem & Orientem vela facere, atque Europã, Africam, & Aſiam peragrare, atque iſtic ſua retia in ſiluis expandere, ad buteones, aquilas anatarias, æſalones, accipitres ſtellares, aliáſque rapaces aues capiendas, atque illas hucuſque deuehere? Conſpiceremúſne eas, niſi certi eſſent, parata pecunia illas vendendas? Attamen ad genus propagandum non emuntur, ſed duntaxat vt Principibus viris delectationem adferant. At ſi quis huius voluptatis impendia conſiderabit, atque cum expenſis quæ in hanc culturam faciundæ ſunt comparabit, nónne longè excedere comperiet? Quemadmodum autem noſtræ ſiluæ pleriſque locis Oſtreis ſunt conſitæ, alibi verò Abietibus, alibi Piceaſtris & Piceis, & alibi aliis: ſic Taurus mons Cedris, iis quæ in Libano monte proueniunt ſimilibus, abundat; quarum quantam cuperemus ſeminum quantitatem habere liceret, viliori etiam precio quàm quis æſtimaret. Nam ſi mercatores & aucupes, qui eam regionem adeunt, inſtituerentur, cum ſuis auibus ea referre poſſent, per Tripolim, quandoquidem ſingulis menſibus naues inde ſoluunt in Italiam. Sed quemadmodũ mercatores ea duntaxat adferre ſolent quæ breui vendituros ſe ſperant: ſic nunc pleraque ignota manent, quoniam in vſu non ſunt, veluti multæ arbores in montibus Tauro, Olympo, & Amano, ſiluiſq; in quibus aucupantur naſcentes, & veteribus notæ, quarum ſemina aduehere poſſent, ſi certi eſſent ea ſeſe vendituros; vt Iuniperi maioris & Acacalis fructus, & Tamaricis nuces. Quis crederet Acaciæ gummi in Arabia lectum, & Guaiacum è nouo orbe petitum, Braſilium atque alia pleraque peregrè delata, adeò vili æſtimari poſſe, vt ſingulorũ põdo panis (vt aiũt) fragmento redimi queat? Adhuc ſuperſunt qui ali-

quando semina è Cedri strobilis Asia delatis excusserũt, atque telluri commiserunt, & inde natas Cedros conspexerunt: quas cùm fur quidam non commodo tempore eruisset, easque negligentiùs curasset, tandem perierunt. Cùm igitur Cedrus istic in altis frigidisq; & opertis niue montibus nascatur; nostrum cælum non fore illi magis aduersum quàm illud, credibile est: exemplo Arboris vitæ, quam Rex in suo horto Fontis Bellæ-aquæ alit è Canadas noui Orbis delatam. Ipse Theophrastus testatur maiorem Cedrum in Cilicia perinde prouenire atque in Syria. Cupressus enim ibi, *inquit*, exuberat, *in Creta videlicet*, & in Cilicia Syriaq. Cedrus. *& 6. cap. lib. 4. ait:* Quin ad naualem materiam Cedrum Syria gignit, eaque ad triremes vtuntur. *Si igitur nulla difficultas obsit quo minus in hoc regno nasci queat etiam leui impendio, illa ipsa, inquam Cedrus, cuius Salomõ in sacro codice meminit; an non esset arbor quæ structuras potentissimi & celebratissimi Regis exornaret? quæq; paulatim, breui tamen, vulgaris fieri posset, nõ modò in ipsius atq. aliorum hortis, sed etiã in huius regni siluis? nã si tanta facilitate & tam paruo impendio, magna eius seminis copia cõparari potest, & sine difficultate terræ cõmissum enascatur, quid quæsò oberit? Olim cùm pinearum nuclei selecti suo putamine exemti & recentes, quinque aut sex dũtaxat assibus apud aromatarios in singulas libras vẽderentur, omnes mirabãtur: Sed postquã rescitum est, siluas cùm apud Aquas mortuas, tum apud Rauennam ad bina in circuitu miliaria Pini arboribus cõstare, desitum est mirari, imò nimis grande preciũ eorum existimatum est. Si quis Massiliæ esset, & equorũ onera cõparare vellet, singulas libras nucleorũ, integrorum videlicet, & non confractorũ, quatuor teruncijs, aut ad summum sex (qui dimidium assem Gallicum conficiunt) redimere posset. Quid ergo in hac re præter vecturam æstimandum est?*

Li. 3. Hist. cap. 3.

PRO-

PROBLEMA XVIII.

Si Galli nonnullis locis petrosa & confragosa arbustare vellent, multorum censum auctiorem futurum.

TANTVM *abest, vt Culturæ census perpetuò respondeat, vt plerumq. variet pro loci & temporis ratione. Attamen permutationis vsus semper in vniuerso orbe fuit ac erit. Hæc eò dico quoniam adhuc de iis arboribus siluestribus agendum supererat, quas ob vitium culturam, quæ illis incumbunt, cicurari necesse est. Cultura sanè est multis nationibus cõmoda, cũ vitiũ nonnullæ sine pedamentis consistere nequeãt, aliæ pergulis incũbere delectentur, & aliæ arbusculis: etenim omnibus nota est vitis natura, quæ ab imo mõte ad eius vsq. fastigiũ conscenderet, si duceretur; inde fit vt singulis annis putãda sit. Si agros arbustãdi ratio, hoc est, vites serie quadã plantandi iuxta arbores à plerisq. nationibus cognita esset, melius cum iis ageretur: nã plerumq. annuos census valde imminui videmus, quoniã solũ aptè colere non norunt. Nónne oportuit Pliniũ multũ suis exploratoribus confidere, cùm ornato sermone dixit,* Arbusti ratio, nisi Italiæ cõcessa, cũ tã longo iudicetur æuo. *ac si assereret agros in arbusta traducendi rationẽ nondũ in Galliã transiisse. Sed incõmoda quæ ex simili defectu procedunt, postea dicentur. Hinc fit vt Principes viri, qui adhuc Romæ possessiones obtinent, cùm hortos suos, qui verè etiam sunt horti, designare volunt, vineas nominant: eorum loquendi ratione id significante, vt quod nos agros sepibus clausos, aut viuaria, aut hortos vocamus, illi vineas appellent. Propterea audimus, vinea talis Cardinalis aut Principis, licet verus sit hortus. Ea est autẽ ratio, quòd arbusculas in quincuncem ordine disponunt, atque iuxta singulas, vitis stirpem conserentes, eas deinde adolescere sinunt ad exiguarum Cerasorum altitudinem, non autem maiorem: eáque ratione loca illa multò gratiora aspe-*

ctu redduntur. Hic tamen locus vt de variis arbusti rationibus agamus non postulat: nam arbores nos nunc occupatos distinent. At vt nostri maiores istam in loquendo promptitudinem & alacritatem habuerũt, sic nobis multo peritiores in culturæ ratione fuerunt: ac non modò in cultura, sed etiam in omnium rerum natura. Sed neque hic locus est vt de stirpium natura agamus, cùm de ipsarum cultura nos agere iam professi simus. Postquam ergo
Lib. 17. cap 23. *Plinius dixit*: Arbusti ratio nisi Italiæ concessa: *subiungit*, nobilia vina nõ nisi in arbustis, & in his quoq. laudatiora summis, sicut vberiora imis: adeò excelsitate proficitur: *ac si diceret, vites humiles maiorem vini quantitatẽ præbere, sed sublimes arbusculis incumbentes, laudatiora vina dare. Omnibus porrò consideratis, tam varia est arbusti ratio, quàm vitiũ colendarum ratio in Gallia diuersa est. Sed de his in Agricultura. Idẽ Plinius subiungit:* Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium Vlmus, excepta propter nimiã frondem attinia (*ac si diceret vlmum latifoliam non conuenire, quòd nimia fronde abundet*) Deinde Populus nigra eadem de causa, minus densa folio. Non spernũt pleriq; & Fraxinum, Ficumque, & Oleam, si non sit vmbrosa ramis. *Hic recensuit altas arbores quibus vites maritãtur; sciendũ tamẽ est, quòd singulis annis tũ arbores tũ vites putantur. Præterea addit:* Transpadana Italia præter suprà dictas, Cornu, Populo, Tilia, Acere, Orno, Carpino, Quercu, arbustat agros, Venetia Salice propter vliginem soli. *Vt verò suprà dictarũ arborum vsum docuerat, voluit etiam eas recensere quibus transpadana Italia vtebatur: propter quas hoc scriptum produximus. Videmus ergo singulas prouincias arbores sibi peculiares accõmodare: nã plerisq. aliis locis, aliæ ab eo non enumeratæ in vsu sunt. Itaq. quemadmodũ singuli his vtuntur quæ apud eos nascuntur: sic Romaniæ incolæ*

læ versus Spoletũ vites suas sustinẽt Terebintho, & apud Narni & Tarni Siliqua siluestri, siue arbore Iudæ. At locis salebrosis, nulla Loto conuenientiõr. Romani tamẽ eo Aceris genere delectãtur, quod Opio *cognominant: quod probè cõuenit ad ea quæ de Acere & Carpino dicta sunt, interpretanda. Nã Sphendamnos sanè in summis montibus nascens, ab Opio illo differt, cuius folia ad Hederam magis accedunt. Sed an nõ Theophrastus ipse accedit ad id quod nostris Gallis erroris ansam præbuit? Cùm ait omnia Aceris genera foliũ vt Platani fissum obtinere, nostrum etiã Plasne vulgo dictũ comprehendens? Sed quoniam Plinius ex eo desumsit quæ de Acere tradit, videte vbi de Carpino agit:* Tertium genus Zygiam (*inquit de Acere loquens*) rubentem fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè Carpinum appellãt. *Quod consentaneũ est his quæ apud Theophrastũ leguntur, scribẽtem:* At verò Olympi incolæ Zygiã (*interpres Carpinũ vertit*) montanam potius esse volunt: Acerẽ planis etiã nasci. *Nónne igitur id est accõmodare se, dum siluestriũ arborum semina serimus, vt arbores nascantur sustinendis vitibus idoneæ, & illarũ naturæ vim inserimus, eas è montibus in plana descendere cogentes? At nõ præter rationẽ id fit de Carpino & Orno: quoniã pumilæ cũ maneãt, aptiores sunt ad sustinendas vites quàm Fraxini & Aceres, quæ auctiores consurgentes adeò idoneæ non sunt vt montanæ. Consideremus vbi maiores ad vitã traducendam fiant expensæ, in potúne an in cibo; tũ demum cõperiemus verũ esse quod vulgo circumfertur, paulo minores in potu, quàm in cibo: sed & potus & cibus ab agricultura proficiscũtur. Atq. si multæ disceptationes de cibo institui possunt, multo adhuc maiores de potu, & potionum generibus faciendis. Sed non parua admiratione dignum est, quòd per Romaniam, quæ optimis vinis apianis abũdat, incolæ rotun-*

Lib. 16. cap. 15.

De hist. lib. 3. cap. 11.

dis vinis delectãtur, cõtra quàm apud nos, vbi quadrata & acria expetimus: verũ sapores ferè pro ratione qua vina in lacunis feruere sinuntur, cõciliantur. Praeterea non sola diutina frigora impediũt quo minus vites cõseri possunt, quandoquidẽ & Ægyptus, vbi frigora accusari nequeunt, earũ culturã respuit. Attamẽ homines ob eam causam alia liquorũ genera cõminisci non desinunt: nam & vitẽ ementiuntur, natura etiã quodãmodo illis sese accommodante, vt si vitis minimè sit, illius tamen foliũ vitis folio proximũ esset, & insuper cupiẽte, vt nõ minus quàm vitis pedamẽtis & ridicis fulciretur, & illius penuriam, alterius cõmutatio suppleret. Tua igitur causa, Lupule, enutriẽdae sunt arbores, qui nullũ fructum praebere potes, nisi fulciaris. Sed & alia inuẽta est planta, quae robur atque odorẽ cereuisiae addit, quã vulgus Gallorum Pimente, *Flandrorũ* Gagel *appellat. Sed ad vitẽ nostra redeat oratio. Si vitae humanae pars altera, eaq. etiã potissima, in ea consistit, nónne de ea disceptationẽ instituere conuenit? An non proprium munus est eorũ qui de saporibus iudicant apud Principes viros, vt in potionis negotio illos de vini & vinearum Regni ipsorũ natura edoceant? Nam quandoquidẽ illis nobiliora vina deligendi prouincia data est, eius delectus rationẽ minimè ignorare eos decebat: sed eã vsu quodã confirmatam aliis cõmunicare debebãt. Vos igitur, ô Cellary, qui hac atq. illac per Regni prouincias discurritis, atq. earum vina degustatis; vestri ordinis aliquis tandẽ rationem adferat, cur vinũ vino praeferatis. Nemo rusticorũ est, qui non respondere queat, ideò praeferri quòd illius palato magis arrideat; vel qui ea loca quibus naues exotica vina cõuehere solẽt, adiẽs, ex nobilissimis deligere nõ norit, perinde atq. vos. At dicite: Cãpanica vina, solo cretoso nascẽtia; alia verò locis calculosis, aut sabulosis aut argillosis, aut glareosis nata, talia vel talia esse, nomina illis vel à Bibracte, vel ab Aurelia, vel ab Andegauo,*

degauo, aut vt vobis magis placebit, indētes: & cū de vestri regni vinis pronūciaueritis, externos stimulabitis vt idē in suis prouinciis agāt. Quòd si à nostro instituto alienū non esset, parum abesset quin hoc scripto Præfectos qui in rapacibus auibus comparandis sumtus faciūt, orarem, vt eius artis peritis præciperent, idē exemplum sequerentur. Verū extra limites arborū culturæ nostra euagaretur oratio, si hic vel de illis, vel de vinis, vel de vineis ageremus. Quoniam tamen non incōmodè accidit vt recitaremus quid apud Latinos sit Arbustare agros; non potuimus non subiungere, conducibile admodū futurum si arbustandi vsus in Galliā etiam trāsiuisset. Nā plerumq. ea prouinciarū loca quæ magis lapidosa sunt, & ad omnes reliquas res inutilia, maiorē cēsum incolis adferrēt quàm cetera, vt in Romania accidit, vbi in meris interdū scopulis & saxis, nulla ferè terra aspersis, si semel suas arbores serie quadā plantarint & vites iuxta eas cōseuerint, eas deinceps circa radices non amplius colunt, sed commodo tempore eas singulis annis putant, atq. inde ligna & vina sibi comparāt. Cōmoda esset hæc ratio Biturigū & aliarū multarū prouinciarū petrosis locis, præsertim verò Altæ ripæ vicinis: nā præter quā quòd ex iis ligna & vinum inde colligerent (vbi aliàs locustæ vix inueniant quod depascantur) pecori etiā sub arbustis non deesset pabulum: imò eiusmodi locis lapidosis ad sementē minimè aptis, & in quibus nigræ spinæ sua sponte libenter nascuntur, commodissimè agri arbustari possent; nec metuenda esset ferreorū instrumentorum attritio & corruptio, quandoquidē vites istic plantatæ, nulla soli cultura amplius egent: cùm etiā certum sit, ea loca vulgari ratione vinearū culturā nō recipere. Rustici in huiusmodi arbusti rationibus, arbores in seminariis educare consueuerunt, quas deinde cū nouellis vitibus teneras plātant, æquali matrimonio eas coniungētes, vt simul adolescētes, vnà cōsenescere queāt.

PROBLEMA XIX.

Impedimenta cùm in stirpium cultura, tum earum cognitione occurrentia.

FRVSTRA, *vt summatim dicã, stirpes educãdi difficultatẽ prætexet colonus, si nonnullarũ quas nasci velit semina habuerit: nam modò diligenti colono semina præbeantur, eaq. telluri committat, ipsa minimè inuida, quæ cõcredita sunt ad sui ornatũ & elegantiã producere duntaxat studet. Iuuanda igitur est, ea quæ illi noxia agnoscimus, tollendo. Itaq. ingratitudinis notam effugere non possunt, qui earũ arborum quas conseuerunt vmbracula quærentes, adeò ignaui sunt, vt eas hieme, vel saltem nouo vere, à vermibus non repurgent, videlicet ab erucarum nidis, quos papiliones exorsi sunt, quosq; facilè in extremis arborũ ramis, antè quàm folia germinare incipiant, conspicere licet: quoniam paulo pòst ea prærodunt, & depascuntur. At seminaria, siue in fictilibus, siue in areolis sint instituta, grauiorẽ hostem nõ habent quàm lũbrico: (cùm radiculas prærodere soleãt, & meatus in terra facere) atque limaces, quæ germina absumunt. Vtriq. magnã ouorum quantitatẽ pariunt vere, quibus testudinum & serpentiũ more incubant. Eã ob causam Dn. Renatus Bellaius terram cũ fimo decoquebat, eamq. hac ratione à similibus insectis repurgabat, & præparabat, vt quæcũq. illi deinde crederentur, sine difficultate reciperet. Quemadmodũ porrò calor, in naturalis defectu, sic arte temperari potest, vt ab eo oua excludantur: sic excogitatus est puluinorũ ex fimo vsus. Sed etiam ignis adminiculo quidam vsi sunt non sine fructu: quod sanè notabile est, & vt inter agriculturæ secreta referatur, dignũ. Quinimo conspicimus semina ab auibus deuorata breui spacio germinare, vt ex glãdibus patet, quæ in palumbibus necatis inueniuntur, atq. ex hordeo in nonnullarũ auium ingluuie reperto. Nónne igitur calor & humiditas eius rei causa sunt? Sed hæc de industria producta sunt, tanquam testimonia*

monia virorum experientia clarorũ, & qui demonstrare poterũt, centies millenos arborũ stipites ab ipsis non modò enutritos, sed etiã transplantatos, vt euincamus nullũ semen, cuiuscunq. tandem stirpis sit, atq. quocunque tandẽ loco seratur, in terra vnquã perire, nisi suprà dicta insecta ea corrumpãt, aut vicinæ aliæ plantæ nata suffocẽt: cuius rei exemplũ esto quod in frigidis Septentrionis regionibus Cassia Palmæ, Thamarindi creuerũt, nec desint qui Acaciã cubitalem & egregiè virentem in Gallia natã vidisse testari possint. At nostrũ cælum minimè ferentes, gelu corrumpuntur. Est præterea aliud animalculum Gallis Courtil aut Laboureur nuncupatũ, media parte Talpam, altera insectũ referens, maximè inimicũ tenellis plãtis. Sed & Talpa duntaxat radiculis & lũbricis quos terrã fodiendo inuenit, vescitur. Ad abigendas formicas, Tithymali cuiuscũq. generis plãtæ ex aqua decoctũ vtiliter ipsarũ latibulis inspergitur. Aduersus verò Mures araneos & Talpas, nullũ aliud remediũ, quã vt capiantur: verùm quidẽ est in seminariis vnà cũ seminibus nepam defodi solere, vt arceantur, & ingressu prohibeãtur.

Differentia verò constituenda est inter ea quæ seruntur vnicũ duntaxat annũ duratura, & illa quæ diuturna futura sunt: nam arborũ satio, ab herbarũ, quarum fructũ æstate speramus, satione differt. vt exẽpli gratia, qui citrullos & cucurbitas Maio mẽse primũ sereret, earũ fructũ maturũ illa æstate non conspiceret, cùm certum sit frigora aduentura antè quã maturescant: ea de causa artificiali calore earũ natales promouentur, satione antè quã hiems expirarit facta, quoniã frustranea esset omnis alia sationis ratio: quod tamen cõtrà in arboribus euenit, quas nullo calore, nullóve alio cultu elicere possumus, sed diu sub terra latere debẽt. Imo ne Phylireæ quidẽ à Dioscoride descriptæ, & à Theophrasti Phylira differentis, semen, vel in areola aut seminario ante decimũ mensem

nasci voluit. Itaq. patiẽter tolerare debemus seminũ nonnullarũ arborũ germinationis morã. Quemadmodũ autẽ natura aquam nonnullis auibus ad vitã sustentandam distribuit, sic illorũ pedibus membranas secundum digitos extensas dedit, quæ tamen terrestres redditæ, vitã in terra sustentant, pullosq; excludũt, nec vnquã in aquam regrediuntur: quod cõprobari potest exẽplo anatũ & anserum, quæ interdũ educantur iis locis, vbi vix in ipsis puteis aqua inuenitur quã incolæ bibant. Similiter accidit quibusdã arboribus, quibus natura frigidis locis, in montium verticibus, domiciliũ concesserat, quæ tamen in plana descenderunt, peritorũ quorundam patrũfamiliâs diligentia, qui res æstimare atq. in vsum traducere norũt: peritũ autem patremfamiliâs siue œconomũ non intelligimus vulgari loquendi more, quo auarũ denotari volunt, quodãmodo ignorantes liberalitatẽ mediam consistere inter auaritiã & profusionem; sed vulgus addit, Principibus viris peculiare esse, pecunias profundere quidẽ nosse, minimè autẽ eas adquirere. Eaq; de causa indecẽs censetur, cùm quilibet existimat se alicui gratum fore, si cũ mutuæ sumendæ pecuniæ rationes edoceat: cũ tamen longè cõuenientius esset, si alieni æris persoluendi rationes ei demonstraret. Sed in œconomiis vulgare est, vt singuli pluris æstiment eos fructus quos è suis prædiis aut ædium censu collegerũt, licet paulo deteriores, quã aliunde conquisitos, tametsi meliores. Sed de prædiis, viuariis, piscinis, auiariis atq. columbariis aliàs agemus. Quoniã porrò hoc loco certum defectũ in stirpium cognitione demõstrare constituimus, ex ipsarũ cultura eũ desumere decet. sed vnius duntaxat aut alterius exẽplo demonstrabimus: nã quorsum tot repetitæ disceptationes de vnius stirpis natura? quæq. mille affirmatiuas & totidẽ negatiuas in magno hominũ cœtu exaudiri faciunt, quandoquidẽ nulla ratione conspicienda præbetur? Nónne igitur mirum est, quando-

quidem

quidem oculorũ acies fatigatur, auditum defatigari non posse? Attamen neq. propter hanc visus defatigabitur, cùm non exstet. sine formidine ergo oculos insigniter apertos præbebimus, atq. vt vna illius radicula configi possint, liberũ permittemus: cũ tamen eius vel integras libras, vel etiã centenas adquirere facilè posset quisquis eas habere cuperet. Quo igitur modo fieri potest, vt adeò facilè apprehendi queat, quod alius tã diu animo concepit? Viginti iã elapsi sunt anni, quòd publicè protestati simus, nigri Ellebori loco Aconiti radices exhiberi, cùm tamẽ sine difficultate legitimũ Elleborum haberi posset. Qui per Valbrumbanã iter faciet in Bergomi limitibus, biduo integro inter Ellebori plantas versabitur, adeò elegantẽ florẽ gestantes, vt simplices rosas cũ magnitudine tũ coloris rubri elegãtia, tũ odoris suauitate superet. Mereretur ergo Elleborũ semine in hortos transferri, vt inter elegãtes flores locũ obtineret. Nónne igitur demonstratio est super defectu cognitionis plantarũ, cùm hæc adeò negligatur? Sed vt experientia id verũ esse cõprobemus, perquirãtur materialistarũ huius regni officinæ, & re ipsa comperietis, id quod vobis Ellebori loco dabũt, Aconiti radicẽ esse, paruo napo similẽ. Quid iuuaret illud adeò diligẽter obseruasse ad ipsorum etiã Olympi & Idæ montiũ radices, tũ etiam in Phrygia & Creta, nisi eius tã confidens narratio fieret, quàm animosè nostra ossa cõfractioni exposita fuerũt, siue arbores conscendendo, siue serpẽtes in scopulis persequendo, nõ minore forsitan voluptate, quã venatores feras suas indagantes? Vt igitur defectus est in siluestriũ plantarũ cognitione, sic etiã in domesticarũ cultura. Quis nũc Tiliã se demõstraturum profiteri audeat similẽ illi cuius Plinius meminit, quæ iuxta Tiburtes cõspiciebatur omni genere pomorũ onusta, alio ramo nucibus, alio baccis, aliũde vite, ficis, piris, punicis, malorũq. generibus? Nónne nouũ videretur cuipiã qui aliâs omnis generis arborũ Lib. 17. cap. 16.

peritiam

peritiã se habere profiteretur, si media hieme Malorũ & Pyrorum pergulas cõspiceret, quas tamẽ deceptus ex vite constare putaret? Sed hæc cum frugiferis arboribus declarabuntur. Ceterũ si singuli plantarum cultura atq. earum cognitione perinde contẽti essent, nec alij inuenirẽtur quàm qui in libris perpetuò versari volunt: quo pacto eliceretur vera notitia pusillæ cuiusdã, ac perpetuò virẽtis arbusculæ, quæ Coccũ gnidiũ profert? Qua ratione quadrabit quod Dioscorides de Thymelæa scribit, satiuo lino similẽ esse, cùm tamen ea quã nostri Doctores pictã exhibent, cùm in valle Anania, tum per Germaniã spõte nascens, lini folia minimè habeat? Legitima etiã Thymelæa haudquaquã est, cuius folia ipsis Chamelææ foliis sunt angustiora. Sic alter alterius vestigia sequuntur qui ex libris dũtaxat profitẽtur. Quo modo igitur vos ô Pharmacopæi, Hieralogodiõ cõficitis legitimo Cocco gnidio carentes? Adeoq; hoc scriptũ probabit Germanorũ Kellerhals minimè Thymelæã esse. Gnidius coccus frequens est Genuensi agro, & antiquitus ab Hippocrate cõmendatus, qui in suis medicamentis inseruit. Tamen, vt dictum est, solummodò de cultura hîc quæstio est, non de natura. Horum ergo duorũ exẽpla pro aliis infinitis sint. Sed quandoquidem nunc de seminibus agimus, materiæ cuiusdam quã Kermesinum semen appellant, ex Hispaniis & Lusitania delatæ, vsus nunc adeò frequens est, vt nulli sint in vrbibus infectores qui in sericeis staminibus tingendis ea non vtantur. Excrementum est rubrum & planũ, quod in Myrti fruticibus æstatis initio reperitur, lẽtis magnitudine, eiusdẽ ferme naturæ cum cocco baphica: nã quemadmodum in Cocco baphica innumera animalcula lende minora inclusa sunt, sic etiam in hoc grano Kermesino. Præterea, vt illa pumilæ ilicis ramulis sub foliis inhæret, sic hoc Myrti minoribus ramis adnatum est.

Lib. de morbis.

PRO-

PROBLEMA XX.

Admonitio ad Galliæ respublicas de opulentia & facultatibus quorundam externorum, qui sua diligentia ex plantarum cultura eas sibi compararunt.

Hoc *loco calumniã meritò incurrat, qui adeò negligens fuisset, vt & tẽporis & pecuniæ iacturã faciẽs in sua peregrinatione, ea apud exteros non obseruasset quæ publico præconio digna essent, quæq; ad hanc deliberationem faciunt. Itaq. cupido incessit, nominatim hoc scripto declarandi, præsertim nostris Præceptoribus & Medicinæ Doctoribus huius florentissimæ per Galliã academiæ, atq. aliis (tũ etiam vt expreßè gratias agamus Dn. Rogerio, honorato Decano, & Dn. de Flesselles, magnæ eruditionis viro, atq. in omni experiẽtia clarissimo, meo honorandissimo Mœcenati, similiter Dn. Grano, atq. meis examinatoribus, propter gratiã quã ab eis obtinui) quòd vt auctoritate & scientia reliquas externas academias superare creduntur; ipsorũ dignitati & doctrinæ etiã conueniat, vt publicũ in vrbe locũ constituãt, in quo varij generis stirpes alantur, quarũ cura viro perito & in earũ cognitione probè exercitato delegetur, cùm ad ipsorum oblectationẽ, & doctiorũ vniuersitatis scientiæ augmentũ, tum ad rem litterariã stabiliendam & promouendã. Nam quarundã Germanicarum & Italicarũ Academiarũ longè inferiorũ, quæ tali opere publico in vsum producto, sui nominis celebrius reddendi rationẽ inuenerunt, cõparatione facta, de illis agere supersedebimus breuitatis causa, atq. in Cõmentarios de Agricultura differemus. Minimè tamẽ fieri potuit quin hîc adiiceremus, prudentissimũ Venetorũ Senatum tantã nominis celebritatem sibi pariturã non fuisse, si marmoreum aliquod theatrũ auro & argento exornatum cõstrui iussisset, quàm terreo illo in horti vsum exstructo, in quo multas arbores, herbas, aliasq; rariores res similes conseuerũt & aluerunt, magno ipsorum Reipublicæ cõmodo atq. ornamento, & exterorũ, qui discenda-*

cendarũ disciplinarũ gratia Patauinã eorũ academiam accedunt, vtilitate: quæ tamẽ res vix illis in mentem venisset, nisi probus quidã & doctus vir Bonafides nuncupatus instituisset, cuius persuasione & suscepta & absoluta fuit. Cùm autẽ ex eo loco doctiores redierimus, rationi cõsentaneũ non erat memoriã tam insignis viri silentio premere, cuius beneficiũ meretur vt ipsius nomen celebretur. Verũ magis adhuc deuincti sumus illi qui eius patrocinium suscepit, siue is viuat, siue exstinctus sit. Nã postquã hic Herbarius diu vrsisset atq. cõpellasset prudentem Senatũ, atq. plurimum institisset vt ille hortus institueretur; Dominus Daniel Barbarus, electus Patriarcha Aquileiensis, vir cuius doctrinã elucubrationes celebrant, illius patrocinium in tali instituto suscipiens, facilè Senatui persuasit, id quod tantopere postularet, æquum laudabileq. esse, & magnæ vtilitatis futurũ: tum illi concessum est vt theatrũ è terra & lapidibus pro suo arbitrio construi iuberet, quò deinde euocatus fuit vir diligens & magnæ experientiæ, Dn. Aloisius Mundella, Herbarius Romanus, qui nũc etiã temporis illius culturæ incumbit, & qui Guaiacanæ arbores ipsius diligentia semine natas demonstrare potest. En igitur vobis qua ratione Principes viri & Respublicæ summã sibi gloriam comparent è rebus vili æstimatis, exemplo huius theatri, quod illis tubæ instar exstitit ad publicandã nominis eorum celebritatẽ & auctoritatem, non minus quàm vlla alia res iam centũ proximis annis ab illis inuenta, & totidẽ subsequuturis inuenienda. Exstat adhuc hortus à Lucensiũ vrbe mille passus distans, multis exoticarũ arborum generibus cõsitus, opera & summa diligentia Dn. Vincentij à Monte Catino, in quo scala admota conscendendæ mihi fuêre Phylireæ, Oxycedri, & Lyciæ cedri arbores, vt illarũ semina colligerẽ, tanto tẽpore istic consitæ sunt, & adeò adoleuerunt. Iulius Moderatus, Pharmacopæus Ariminensis,

sis,cuius officina Mortē pro symbolo habet, multas etiam tam singulares stirpes in suo horto conseuit, vt vix externus quispiam hoc studio se oblectans, eum ingredi possit, quin doctior egrediatur. Sed hæc exigua:nā Illustrissimus idemq. magnanimus Princeps Cosmus Mediceus, Dux Florētinus, hortū etiam in sua Pisana academia exstrui iussit, quē magnis sumtibus colit, & expresse literatis viris consecrauit, in eorū gratiam qui discendarum scientiarum gratia illuc confluunt, vbi plurimas pulcerrimas stirpes,cū in fictilibus,tum areolis educari iubet,quarum obiter duntaxat hoc loco fiet mētio:istic autē Hispanicam Myrtum latifoliam, nobis antea incognitā,conspeximus.

Hic Pisanus hortus variis stirpium generibus omnino consitus, illius academiæ decorandæ gratia institutus fuit: in quo cùm multa rara & excellentia, quæque nusquam alibi per Italiam inueniri queūt, viderimus & didicerimus; minimè silentio premendum duco, hunc dignissimum Principem, præter reliquas virtutes, tanto affectu rem literariam promouēdam suscipere, vt nullis sumtibus parcat. Dominus Andreas Cisalpinus, Herbariæ rei in ipsius academia professor, virtute insigni præditus, duabus paruulis arbusculis perpetuò virentibus Laurocerasi bene radicatis nos donauit. Huius verò magna est arbor in horto Principis d'Oria Genuæ, ex qua Pisanæ originem trahunt. Ea est quæ in Obseruationum libris inter arbores perpetua coma virentes descripta, Cerasus Trapesuntina appellatur, vt etiam postea ex Plinianis scriptis tale nomen inuentū est. Cuius causa historiā quæ accidit,forsitā intelligere non pigebit. Nā vt vulgo dicitur; Ea non est existimāda voluptas, in qua labor & vitæ periculū excedit. Sed quemadmodū nec sudor cū lassitudine coniunctus,rusticos Britannos, à pilæ pedibus propulsæ ludo deterret, Italósve à follis pugillatorij quē pendentē pugnis incursant, Gallos à pilæ palmariæ ludo, Lu-

censes

censes à caseorum per cingulum iactu (Giroles vocant, exercitium forsitan illi simile, quod veteres Disci iactū nuncupabāt) Germanos à hastarū cōcertatione: sic nec Principes viros à lancearum cōcursu, Turcas à lucta, & aliis similibus exercitiis difficilimis & violentis. Si tamen ab huiusmodi decursionibus conquiescere illis licet, voluptatē inde capiunt. At voluptatē nimio emtā, & quæ horrorē potius incutit, celari præstaret; quoniā nouitas nimium affectibus indulgens, effecit, vt Genuam hieme aduenienš, & die festo, locū adirē in quo matronæ eius vrbis cōuenire solent, vestitu magis ad voluptatē quàm ad honestatem cōparato ornatæ: istic vnam fortè conspicio inter reliquas facilè principē, cuiq. aliæ omnes primarium locum concederent, manu tenentem arboris perpetuò virentis ramum, fallendi duntaxat temporis causa. nam in eiusmodi conuentibus mulieres, ad fatuorū oculos in se cōuertendos, adeò alacribus moribus esse solent, vt nihil suprà: quemadmodum etiā in Chio insula. Externus ergo eò adueniens feruente bello, & solo cognoscendi quæ istic cultura nata essent desiderio ductus, conspiciens hunc ramum, illi admodū rarus visus est, & nō vulgaris: cùm verò illum propiùs aspicere cuperet, id sine difficultate haud fieri posse cōperit. Quid igitur consilij caperet, nisi vt illius mulieris egrediuntis occasionem exspectaret? Paulo pòst omnibus domū ex aula concedentibus, inuenta tandē est ratio, at non sine difficultate, vt is ramus in nostras manus perueniret. Atq. interroganti vnde desumtus esset, vt arborē conspicere possem, responsum datū est, in Fiorenzan. Hoc nomē memoriæ infixum nobis deinde tantū laborem peperit, vt æstimari non possit: nam eo ad duo miliaria à Genua profecti, occasionē habuimus nimiam nostram leuitatē accusandi; etenim sub vesperā discedentes, & de via quæ eo duceret interrogātes, breui suburbia præteriimus, vt in Vallem illam perueniremus, in qua hac illac discurrentes

rentes nox oppressit, vt hospitij inueniendi spes omnis nobis præcideretur: at ferrum excutiendo igni idoneum, atque ligo cui ab altera parte securicula adaptata erat, tum temporis nobis vtilis fuit. Frustra ergo perquisita, cùm in vrbem redussem, eius videndi desiderium maius incessit: nam ea nō cōspecta inde discedere, de negligentia & leuitate meritò accusandus videbar; quandoquidem ad simplex responsum eò discurrerā. Non cessante ergo eius videndi desiderio, neq. postridie, neq. tertio die in FiorenZan inueniri potuit. Quid restabat, nisi vt ita defessus mihi persuaderē Citrij mali ramum esse? Sed vt infortunium cōmoditatem interdū aliquā adfert, cùm vbicunq. tandem esset, eam reperire statuissem, mea pertinacia factum est vt cū illa elegantissimum Principis d'Oria hortum simul conspicerē, in durissima rupe non sine summis impensis incisum. Si igitur talis arbor, cuius rami adeò facilè cōprehendunt, iam multis locis vulgaris est, atq. ex frigidis Septentrionis regionibus aduecta sit; cur etiam apud nos non conspiciatur, si quis de ea aduehenda cogitasset? nam, vt dictū est, facilitas maris tanta est, vt plantæ ligneis capsis cum terra impositæ, è longinquissimis etiam regionibus aduehi queant, exemplo Arboris vitæ cuius facta est mentio. At obiici posset, Patauinum gymnasiū à prudenti Senatu Veneto institutū, Illustrissimum etiā illum Ducē, & liberam Rempub. Lucensiū, atque magna experientia doctrinaq; clarū Pharmacopolam Alpheum Santruchi, huiusmodi exoticis plantis, & hortis carere posse, eosq; sine illis, minus celebres cū in Italia, tum apud Cisalpinas nationes, adeoq; per vniuersum orbē, non futuros. Attamē negari non potest quin magnanimus ille Dux atq. iam dictæ Respublicæ isto instituto suas academias tanto illustriores effecerint. Eadē ratione posset nostris disceptationibus responderi; quandoquidem Lutetiana academia sine huiusmodi rebus perdurauit,

eiusq́; incolæ opulenti facti sint & longæui, eorũ etiã conditionẽ minimè deteriorẽ futuram, licet iis careant. At si hoc locum obtineret in hac illustri prouincia, à qua reliquæ suum decus accipiunt, quis negabit illam longè illustriorẽ futuram si hæc possideret? quasi aliũ vsumfructum haberent, quàm quẽ tellus illis produxit, quemque optimè absumere norunt: perinde etiam atq. si res familiaris eorum, quorum stipendio viuunt, in alio cõsisteret quàm in eo quod nostri maiores ex agricultura adquisiuerũt. Negari igitur non potest, quin, si faceret quod illi proposui, tãto ornatior atq. amplior redderetur, quãto inferior nũc est aliis longè minoribus, quæ hoc insuper fruuntur bono: sed etiam plantis sese multiplicantibus, & multas proles generantibus, possent successu tẽporis suos fructus aliis impertiri, nec aliunde petendi postmodũ essent. Qui quinquagesimum caput libri 3. nostrarum Obseruationum leget, deprehendet Turcas varias plantas in suis hortis alere, quas in hac etiam regione habere liceret, si quis, vt eæ adueherentur, operam dare vellet.

PROBLEMA XXI.

Seminum omnis generis arborum quarum mentio facta est, adquirendi ratio, sine magno impendio.

INTELLIGITE *Tabellarij, an non calumnia digni sitis. Hic demonstramus, quod cũ à vestris Principibus ablegamini, hic in illam regionẽ, alius in aliã, consultè faceretis, si singuli aliquod exoticum semen referretis: nam, vt dictum est, alia aliis locis nascuntur. Iã animaduertitis nullum vobis proponi impendium, sed solam diligentiam: nam ea pecunia quam vestri ordinis vilissimus in cœnam impendat, id redimere possetis, quod interdum gratius esset quàm quidquid in vestra legatione negotiati essetis: nemo tamen vestrũ adhuc animum ad hanc rem applicuit. Difficultas non consistit in eo quod vulgus existimat, multa peregrina nostrum solum, aërẽ & cœlũ refugere*

fugere

fugere, nec in eo viuere posse, eo exemplo moti, quòd Theophrastus scribat, Sycomorũ in ipsius patria viuere nõ potuisse. At ex eius (quẽ Gallicè loquentẽ faciemus) scriptis iam demonstratum est, rerũ quas hinc inde videmus experientiam testari, naturam à solertia cogi, & vinci; atq. si diligentia & cura in conseruandis plantis adhibeatur, feras cicures fieri, & contrà, cicures feras, naturæ illarum vim inferendo. Eam ob causam existimãtes potestatẽ nos accepturos ad hanc rẽ idoneam, huius laboris nuncupatione, in hoc instituto minimè negligendũ fuit, quin adduceremus, difficile non futurum nostris Gallis, iã vel enumeratas respub. imitari, atq. etiã superare, modò reperiatur alter Barbarus, qui hanc causam protegendã suscipiat: nam modò adhibeatur diligentia, paruo impẽdio, magna cum cõmoditate administrari res poterit, & ex paruula, vt magna appareat, effici: eo autẽ commodiùs absolui poterit, quòd iam in promtu sint quæ ad hoc negotiũ inchoandum sunt necessaria. Sed, licet omnia principia sint difficilia, nisi tamen initium adsit, ipsæ conspici non poterunt, quoniã difficultas in sola tẽporis diuturnitate cõsistit. Galenus libro de Antidotis, vbi de Mithridatio & Theriaca agit, testatur Romanũ Imperatorem in Creta Herbarios aluisse, qui singulis annis siccas herbas in sportulis Romã mitterẽt: & idẽ Galenus rationẽ ostendens qua exotica haberi possent, postquam multa ad hanc rem pertinentia disceptauit, Delegandum est, inquit, hoc munus iis qui à Senatu aut Prætoribus Roma ad Prouinciarum gubernacula mittuntur, aut amicis qui in iis Prouinciis cõmorantur, vt ea Romã conuehi curent, quemadmodum ego soleo. De seminibus deferendis non meminit quæ Romano agro consererẽtur; quoniam sua studia fortè ad alia negotia contulerat. Si tamen veteres nostri seculi hominibus diligentiores non fuissent; an tam multis bonis quæ ab ipsis nobis sunt relicta, frueremur? Nõ puduit Lucullum;
 Cerá-

Cerasos ex Asia in Romanum agrũ transferre; & Papirius Zizypha ex Africa, Tuberes verò ex Syria deferri curauit. Nónne igitur mirũ est, Legatos tanto tẽpore nullam rationẽ inuenisse qua in Galliã transferri curarent vel minimũ quidpiam de tot tamq; variis plantis & arboribus insignibus, quæ in hortis earum prouinciarum inueniuntur, quibusq. hîc caremus? Cuius culpa fit, ô Legati, cur hîc Laurocerasos non habeamus, vt Princeps d'Oria Genuensis, cuius hortus ista decoratur, cùm eius nucleorũ multa pondo, in Pera nancisci possetis in monasterio diui Petri quod monachi incolũt, collecta? aut elegantem aliã arborẽ Amigdalæ magnitudine, quã Turcæ Cromadia *vel* Cromada *nominant, Constantinopolitanis & Peranis hortis nascentem, si velletis?*

Prætores etiã Veneti deferendas curare possent multas stirpes in suã vrbem cùm ex insulis sibi subiectis, vti Andrachnẽ, aut eius fructũ Unedoni similẽ, ex Creta, tum ex aliis Turcarũ Imperatori parentibus. Videte Platanũ Patauij in Cardinalis Bembi horto, quæ in aliis minimè, neq. etiã Venetiis conspicitur. Sed cuius culpa, nisi quod neq. semine neq. ramis propagetur? Ceterũ si huius vtilitatẽ requiritis, audite quid Plinius dicat: Omniũ insitorũ capacissima Platanus dicitur. *Nunc verò vt his quæ à nobis proposita fuère subseruiamus; quilibet intelligere potuit, qua ratione educare queat quæ suprà promissa sunt. Sed vt porrò quisquis id negotiũ suscipiet, intelligat quo modo se gerere debeat; hæc est methodus quæ obseruata fuit: nempe diligenter in peregrinationibus nos perspexisse quanã stirpes nascerentur iis quæ adiimus locis: nã licet tunc deferri nequeãt, occasiones deinde sese offerent vt postea habere eas liceat, vel per eius regionis incolas, vel perscriptis eò literis, vel certis hominibus eò ablegatis. Præterea conuenimus eos qui proximè habitabãt pagorum viciniorũ locis quibus arbores nasci obseruatæ sunt,*

ſunt, nomina adnotauimus, atq. etiã primæ autoritatis in iiſdem pagis ruſticorũ, quibus reliquimus catalogum eorum quæ deſiderabamus: tum etiam Domini cuius pagus erat, nomen adſcripſimus, & rationẽ exquiſiuimus cõtrahendæ cũ ciuibus proximæ vrbis notitiæ, vt faciliùs operæ quando opus eſſet, adhiberi poſſent; poſtremò familiaritatẽ cum Medicis & Pharmacopæis in omnibus vrbibus contraximus. Iſtud obſeruatum fuit omnibus locis, vt ſine ipſorũ diſpẽdio, eorũ opera & fauore vti poſſemus, nõnulla pecuniæ ſumma diſtributa. Itaq. liquet nunc, non difficile futurũ, vt per eos, vel alios qui eò ablegabuntur, adquiri poſſint quæcunq. obſeruata fuêre, etiã poſt multos annos. Eius hoc ſcripto expreſſè mentionẽ fecimus, vt ſingulorum Regnorum incolæ, aut exterarũ prouinciarum miniſtri, qui in Agriculturæ librũ breui euulgandũ incident, taliũ laborũ participes eſſe queant; quibus etiam ſignificatum volumus, vt ſi qua in re noſtros conatus iuuare queant, in quibuſdam rebus quarum non meminimus, & ipſi viciſſim nonnullas deſiderent quas expreſſimus, noſtra opera eas nanciſci poſſint: nam deligẽtes quas habere volent, facilè obtinebunt, modò veluti permutatione quadam nobis aliarum faciant copiam, quas à nobis prætermiſſas ſcient. Videtis ergo qua facilitate adquiri poterunt res eo ordine quo propoſitæ fuerunt. de quibus omnibus latiùs in Agriculturæ libro, qui ſtatim hunc ſubſequetur.

PROBLEMA XXII.
De inſigni elegantia Florentini Ducis horti, de Caſtello cognominati.

SED plura forſitan de domeſticis arboribus hoc loco egimus, quàm initio cõſtitueramus. Cùm tamen iã de Illuſtriſſimi Principis Coſmi Medices Florentini Ducis horti, in Caſtello nuncupati, elegantia loqui cœperimus, breuibus reliqua perſequemur: nã vt ornatiſſimè inſtru-

ctus est feris arboribus, nisi iã multo tẽpore excogitata fuisset ratio eius excolendi, & principium datum esset, adeóne ornatus nunc foret? Sit istud tanquam exemplũ rerum prædictarum in praxim deductarum. Aquæ porrò commoditas multum momenti adfert ad prædiorum elegantiam: nam illa in syphones deducta, gramen vbiq. præbet. At fontes huius horti adeò excellunt, vt pauci elegantiores alibi conspiciantur. Pulcerrimum verò spectaculum præbent præaltæ arbores perpetuò virentes. Itaq. ædes inferiores, quas Dux inhabitat, egressis, subeundi sunt aliqui gradus, deinde occurrit planicies in orbem facta, Cupressis referta, & Buxea sepe coronæ instar cincta: Cupressis multæ arbores serie quadã consitæ permixtæ sunt; vt Arbuti, Myrti, & Lauri, quæ perpetuò virẽtes, & suauem fundentes odorẽ, plurimam addunt loco gratiam. In media hac planicie fons est artificialis, multis angustis meatibus aquam fundens, atq. homines inopinantes fallens. Vtrunque eius latus binæ Palæ arbores, siue Ficus Indicæ nuncupatæ, quæ suis foliis serũtur, satis iam adultæ occupant, quibus contiguæ sunt duæ legitimæ Platani semen ferentes. Omnes huius horti parietes Lauro adnascenti teguntur. Citriæ, Limoniæ, atq. Adami mali, parietes etiam vestiunt. Sed hæc adhuc tenuia: nam ex hoc primo horto ascendentes, & paulisper progredientes, duos alios fontes inueniunt, statuis & elegantibus cochleis ornatos, qui portã vtrinque claudũt. Suprà adhuc, ingressus est in siluulã, nulla alia arbore quàm Cupressis constantẽ. Vlteriùs alia est siluula Abietũ legione cõsita, quæ è locis tridui itinere inde distantibus petitæ fuêre; vnde æstimare licet, nõ fore difficile idem imitari iis qui earum educandi rationẽ intellexerint. Dextro latere silua est serie quadam Ilicibus consita, atque illi contigua alia siluula Laurorum, quibus admixtum est aliud arboris genus perpetuò virens, Lentagine istic appellatum, atque à

nobis

nobis inter reliquas arbores propositum Tini nomine, cuius semen cæruleum est: nostrum autem cælum huiusmodi arboribus non foret aduersum. Istic etiam sunt Rhododendri. Deinde alia arbor truncata, suprà cincta & operta hedera, & in medio mensam sustinens, ad quam aqua fontana per syphones deducta est. Sub ædificio foris deambulacrum est præaltum, albæ Mori arboribus consitum, quæ nullis pedamentis fulciuntur. Sunt etiam alij horti, aureas malos & alia continentes, quæ breuitatis gratia prætermittimus. Proximum huic aliud est ædificiũ Domini Rucellay in Corachi, tertio à Florẽtia miliari, vbi similiter elegantes sunt Abietes, Tini, Myrti albæ, Taxi, Lauri, & aliæ perquàm raræ arbores. Hæc vrbs Florentia in ampla planicie sita, montibus eam cingentibus est obsita: At si hæc planicies aliqua elegantia dotata est; id incolis tribuendũ, qui seduli fuerunt in educandis Cupressis, Abietibus, & arboribus perpetua coma virentibus. Quod etiam reliquis vrbibus contingere posset, si similem diligentiam adhiberent.

FINIS.